

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи
Кафедра педагогіки та методики початкової освіти

РОЗВИТОК УСНОГО МОВЛЕННЯ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
У ЗЗСО З НАВЧАННЯМ МОВАМИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН
НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:
студентка 6 курсу 610 групи
спеціальності 013 «Початкова освіта»
Гудан Діана Ігорівна

Керівник: *доктор педагогічних наук,*
професор Романюк С. З.

До захисту
допущенана
засіданні кафедри
Протокол №6 від 22 листопада 2022 р.

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

Чернівці-2022

ЗМІСТ

Вступ	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ УСНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ	7
1.1.Розвиток усного мовлення молодших школярів на засадах компетентнісного підходу як актуальна проблема сучасної лінгводидактики.	7
1.2 Особливості навчання усного мовлення молодших школярів на уроках української мови у школах з навчанням мовами національних меншин	21
1.3. Компетентнісний підхід як основа розвитку усного мовлення учнів ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин	32
Висновки до розділу 1	43
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА РОЗВИТКУ УСНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В КЛАСАХ З НАВЧАННЯМ РУМУНСЬКОЮ МОВОЮ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ	46
2.1. Стан досліджуваної проблеми у сучасній практиці шкільного навчання	46
2.2. Система роботи з розвитку усного мовлення молодших школярів на уроках української мови на засадах компетентнісного підходу	58
2.3. Результати дослідно-експериментальної роботи	71
Висновки до розділу 2	76
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80
ДОДАТКИ	89

ВСТУП

Актуальність дослідження. Для успішної реалізації кожної особистості в сучасній Україні надзвичайно важливим є володіння українською мовою, яка дає їй можливість ефективно взаємодіяти у виконанні завдань соціального, виробничого й економічного характеру, сприяє розвитку особистісних якостей і творчих здібностей, дозволяє бути конкурентоздатною на ринку праці, задовольняти свої запити, інтереси, потреби.

У зв'язку з цим посиленої уваги потребує вивчення української мови в закладах освіти з навчанням мовами національних меншин, на чому акцентують увагу положення Закону України «Про освіту», Концепція «Нова українська школа», Державний стандарт початкової освіти, типові програми з української мови для початкової школи, інші нормативно-правові документи. Адже найбільш сприятливим періодом у цьому процесі є молодший шкільний вік, коли закладаються основи навчальної діяльності, мотивації та самовираження, розвивається мовлення, забезпечується лінгвістична підготовка зростаючої особистості. Навчити дитину спілкуватися в діалогічній, монологічній, усній та писемній формах, комунікувати і взаємодіяти в умовах життєдіяльності, а, отже, розвивати різні види мовленнєвої діяльності: аудіювання, слухання-говоріння, читання і письмо – головне завдання уроків української мови в сучасній початковій школі.

Водночас, слід мати на увазі, що володіння учнями закладів освіти із навчанням мовами національних меншин українською мовою на високому рівні є надзвичайно важливим, адже державна мова виступає дієвим засобом соціалізації, виявлення активної громадянської позиції, самоосвіти, отримання додаткових освітніх послуг, здобуття вищої освіти, отримання спеціальності, самореалізації тощо.

Актуальність і складність розвитку усного мовлення зумовлює постійний науковий інтерес до нього вітчизняних дослідників. Різні аспекти даної проблеми впродовж останніх десятиліть розглядались у працях учених і методистів В.Бадер, З.Бакум, Н.Бібік, А.Богуш, Л.Варзацької, М.Вашуленка,

Н.Гавриш, Н.Голуб, І.Гудзик, М.Кірик, С.Карамана, С.Криган, О.Кучерук, І.Нагрибельної, О.Овчарук, Л.Паламар, М.Пентиліук, О.Петрук, К.Пономарьової, С.Романюк, О.Савченко, Н.Сіранчук, О.Хорошковської, С.Яворської та ін.

У формуванні вмінь і навичок усного мовлення молодшого школяра провідним на сучасному етапі розвитку початкової освіти визнано компетентнісний підхід. Сутність його аналізується в роботах таких учених, як Т.Байбара, Н. Бібик, В.Краєвський, Н.Кузьміна, О.Локшина, Л.Мацько, М.Пентиліук, О.Овчарук, О.Пометун, О.Савченко, Т.Хорошковської та ін.

Водночас нами не виявлено ґрунтовних досліджень проблеми формування вмінь і навичок усного мовлення учнів на засадах компетентнісного підходу саме в початкових класах ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин. Актуальність проблеми, її недостатня наукова розробленість та нагальні потреби освітньої практики зумовили вибір теми дослідження **«Розвиток усного мовлення молодших школярів у ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин на засадах компетентнісного підходу»**.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні системи розвитку умінь і навичок українського усного мовлення учнів першого класу ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин на засадах компетентнісного підходу та її апробації на уроках української мови.

Відповідно до теми і мети сформульовано такі **завдання дослідження**:

1. Розкрити наукові основи розвитку усного мовлення молодших школярів на засадах компетентнісного підходу.
2. Здійснити аналіз особливостей розвитку усного мовлення молодших школярів на уроках української мови в ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин.
3. З'ясувати сучасний стан досліджуваної проблеми в освітньому процесі початкової школи ЗЗСО з навчанням румунською мовою.

4. Розробити й апробувати систему розвитку усного мовлення учнів 1 класу на уроках української мови в ЗЗСО з навчанням румунською мовою на засадах компетентнісного підходу.

Об'єктом дослідження є розвиток усного мовлення молодших школярів на уроках української мови в ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин на засадах компетентнісного підходу.

Предметом дослідження є система розвитку усного мовлення учнів 1 класу ЗЗСО з навчанням румунською мовою на уроках української мови на засадах компетентнісного підходу.

Для досягнення поставленої мети і виконання визначених завдань використано наступні **методи дослідження**: *теоретичні* (вивчення, аналіз й узагальнення положень нормативних документів та науково-методичної літератури з окресленої проблеми, теоретичне обґрунтування й розроблення системи роботи з розвитку українського усного мовлення учнів 1 класу ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин, синтез результатів дослідження); *емпіричні* (анкетування вчителів, бесіди з учителями і учнями, спостереження за освітнім процесом, вивчення результатів навчальної діяльності першокласників, педагогічний експеримент); статистичні методи аналізу експериментальних даних.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в науковому обґрунтуванні системи розвитку усного мовлення учнів 1 класу ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин на уроках української мови в умовах компетентнісного підходу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання на заняттях з методики навчання дисциплін мовно-літературної освітньої галузі початкової школи у ЗВО, у практичній діяльності вчителів початкових класів ЗЗСО з навчанням румунською мовою, в діяльності інститутів післядипломної педагогічної освіти.

Експериментальна база дослідження. Педагогічний експеримент проводився в 1 класі Драницького ліцею Мамалигівської ОТГ Дністровського району Чернівецької області.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження представлено у наукових доповідях (Київ, 2021), публікаціях (Кам'янець-Подільський, 2021), студентській науково-практичній конференції (Чернівці, 2022), Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт зі спеціальності «Початкова освіта» (Вінниця, 2022).

У роботі використано власний досвід навчання усного курсу української мови в 1 класі з навчанням румунською мовою.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи розміщено на 113 сторінках, з них 79 основного тексту.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ У ЗЗСО З МОВАМИ НАВЧАННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТНОГО ПІДХОДУ

1.1. Розвиток усного мовлення молодших школярів на засадах компетентнісного підходу як актуальна проблема сучасної лінгводидактики

Стратегічною метою сучасної освіти в умовах світової глобалізації, розбудови інформаційного суспільства XXI століття, технологізації всіх сфер його діяльності є формування високоосвіченої, інтелігентної, самодостатньої творчої особистості з інноваційним типом мислення і діяльності, спроможністю успішно діяти в будь-якій комунікативній ситуації, суспільній і виробничій сфері, здатної гідно відповісти на виклики сучасних суспільних реалій, зумовлених жорстокою війною Російської Федерації проти нашої держави. Особливість її зумовлена ще й тим, що Україна є полікультурною і багатонаціональною державою, тому особливого значення набуває виховання громадян у природовідповідному середовищі національної культури (духовної і матеріальної), а в умовах сьогодення – формування патріота-державника, готового захистити її суверенітет і незалежність. Усе це вимагає теоретичного обґрунтування й розроблення освітньої стратегії на компетентнісній основі, оновлення методології та змісту освіти загалом і мовної зокрема.

Важливо наголосити, що мовна освіта в Україні спрямована на вдосконалення технологій освітнього процесу, наближення його до потреб сучасного суспільства, яке вимагає громадян, здатних легко й вільно спілкуватися між собою, спільно вирішувати важливі політичні, соціальні й економічні проблеми. Такий підхід чітко визначений в Законі України «Про освіту», Концепції «Нова українська школа» та Державному стандарті початкової освіти. Тому сучасний стан її розвитку вимагає ґрунтовного науково

виваженого аналізу та узагальнення, зокрема й особливостей навчання української мови як державної з урахуванням практичного досвіду вчителів ЗЗСО з навчання мовами національних меншин, теоретичних напрацювань методистів, лінгводидактів, які займаються дослідженнями окресленої проблеми. Зумовлено це насамперед тим, що у наш час знання української державної мови – це не просто показник інтелектуального й лінгвокультурного розвитку особистості. Це доступ до вітчизняної інформації, входження в світ життєдіяльності своєї держави, дорога в майбутнє як громадянина і людини, шлях до професійного кар'єрного зростання. Важливою умовою досконалого оволодіння українською мовою в ЗЗСО з навчання мовами національних меншин, на думку авторитетних дослідників, є опора на рідну мову учнів, оскільки це дає можливість, особливо при вивченні неспоріднених мов впроваджувати інновації на засадах і прийомах контрактивної лінгвістики, опрацьовувати з учнями специфіку звукового ладу, ритмомелодику фрази виучуваної мови, спільне й відмінне в граматичних системах мов тощо [24, с.13-14].

Саме тому в умовах сучасних суспільних реалій в Україні основною метою початкового навчання української мови у закладах загальної середньої освіти з навчання мовами національних меншин визначено формування *комунікативної компетентності* здобувачів освіти, їх здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й громадянського самовияву, послуговуватися нею у суспільному житті, міжнаціональному діалозі [30]. Її досягненню сприяє впровадження в освітній процес компетентнісного підходу, основним завданням якого є формування в молодших школярів, відповідно до Концепції Нової української школи ключових, загальнопредметних і предметних (галузевих) компетентностей - комплексних, якостей особистості, що проявляються в готовності й здатності діяти для вирішення проблем особистісного, професійного чи суспільного характеру. Необхідно зазначити, що проблема використання компетентнісного підходу в освіті для української педагогіки не є новою. В останні десятиріччя вона стала предметом наукових

пошуків Т.Байбари, І.Беха, Н.Бібік, І.Гудзик, О.Локшиної, Л.Овсієнко, О.Овчарук, Л.Пильгун, О.Онопрієнко, О.Пометун, С.Ракова, І.Родигіної, О.Савченко, Т.Смагіної, С.Трубачевої та ін.

Питання формування мовної особистості учнів закладів загальної середньої освіти, зокрема й молодших школярів, на засадах компетентнісного підходу досліджували А.Богущ, О.Божович, О.Горошкіна, Н.Голуб, С.Караман, О.Кучерук, Л.Мамчур, М.Пентиліук, О.Савченко, О.Хорошковська та ін.

Різні аспекти застосування компетентнісного підходу в навчанні української мови вивчають сучасні лінгводидакти З.Бакум, О.Біляєв, Л.Варзацька, М.Вашуленко, Н.Голуб, В.Дороз, М.Кірик, Л.Мамчур, П.Мандибур, В.Мельничайко, С.Миронюк, О.Петрук, Г.Підлужна, К.Пономарьова, Н.Ситенко, В.Ткаченко, Т.Хорошковська та ін.

Водночас аналіз вітчизняної лінгводидактичної літератури засвідчує, що дослідженню проблеми навчання української мови як державної/другої в ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин, незважаючи на її актуальність для педагогічної науки і освітянської практики, приділяється недостатня увага.

А «методика початкового курсу викладання української мови як державної для шкіл з мовами навчання національних меншин (угорськомовних, румуномовних, польськомовних, словацькомовних та ін.) перебуває лише на стадії розробки» [21, с.5]. І це при тому, що головна ідея нової української школи – компетентнісний підхід до навчання, який орієнтований не на процес, не на накопичення фактів, а на результат: навчання має сформувати у дітей здатність практично діяти, застосовувати отримані знання, вміння і навички в життєвих ситуаціях [35, с.14]. Крім того, для дітей, які проживають на території України, українська мова має стати одночасно наслідком і основою соціального життя, засобом «спільного мислення» [20, с.5] Звідси випливає, що головною метою вивчення української мови як другої є її практичне застосування. Важливо, щоб учні могли використовувати державну мову в різноманітних ситуаціях для задоволення різних комунікативних цілей. Не менш важливим є формування мовної компетентності учнів, а це - знання мови, необхідне для

того, щоб будувати діалогічне та монологічне мовлення, інтерпретувати і створювати тексти відповідно до ситуацій. Знання мовних складових дасть школярам змогу вживати українську мову впевнено і компетентно.

Як бачимо, йдеться насамперед про вироблення в учнів навичок практичного володіння українською мовою, вміння правильно будувати висловлення в усній і письмовій формі. Досвід переконує: щоб усне мовлення розвивалось гармонійно й повноцінно, необхідно систематично навчати їх слуханню і говорінню. При цьому, наголошують лінгводидакти, слід враховувати, що слухання як вид мовленнєвої діяльності спирається на почуттєвий бік (слухове сприйняття мовлення, внутрішнє промовляння, зіставлення-пізнання), а з іншого боку – на логічне розуміння сприйнятого; на навички сприймати й розпізнавати звукову форму мовлення, на безпосереднє розуміння слів і словосполучень, розпізнання граматичних форм на рівні морфології, синтаксису. А говоріння – продуктивний вид мовленнєвої діяльності – здійснюється у формі діалогу або монологу. Для говоріння, насамперед, необхідна наявність стимулу, спонукання; далі – знання теми говоріння, схильність відчувати і мислити, мета говоріння, засоби мови для висловлювання почуттів і думок [27].

Водночас необхідно брати до уваги, що мовлення – це процес реалізації мовної діяльності, єдиний об'єктивний прояв мови. Воно охоплює такі конкретні аспекти мови, як усне висловлення вголос, промовляння без сприймання на слух аргументації (так зване внутрішнє мовлення), письмова фіксація висловлень у процесі їх формування, а також тексти як письмове відображення чи усне повторення процесів висловлення і як результати цих процесів. Науковці слушно розглядають мовлення як діяльність спілкування, вираження, вимову, повідомлення через мову.

Характерними ознаками усного мовлення є засоби емоційної виразності: тон мовлення (підвищений чи понижений), темп (прискорений чи уповільнений), ритмічність, виділення голосом окремих слів та словосполучень, інтонаційне членування фраз та речень. До того ж вчені

звертають велику увагу на такі види мовлення, як мовлення жестів і звукове, зовнішнє і внутрішнє. Формування зазначених вмінь і навичок на засадах компетентнісного підходу розпочинається вже в першому класі саме з усного практичного курсу, який «передбачає засвоєння учнями певного обсягу української лексики, формування і розвиток у них аудіативних умінь (слухати й розуміти почуте українською мовою та вмінь діалогічного й монологічного мовлення (уміння говорити)». [67, с.132]. На думку сучасних науковців, молодший шкільний вік найбільш сприятливий для оволодіння комунікативними вміннями і навичками, оскільки в дітей цього вікового періоду «легко формуються мовленнєвий слух та артикуляція, вони залюбки засвоюють нові слова і сталі вислови, оволодівають лінгвістичними конструкціями, виявляють інтерес і чутливість до мовних явищ, прагнуть до спілкування і швидко набувають мовленнєвого досвіду». [52, с.22]. Тому навчальна програма з української мови для 1-2 класів якраз і передбачає формування й розвиток умінь спілкуватись українською мовою як засобом пізнання і спілкування, а в 1 класі – формування і розвиток таких видів мовленнєвої діяльності, як аудіювання, діалогічне і монологічне мовлення, що є основою комунікативної компетентності. Ми поділяємо думку К.Пономарьової, яка наголошує, що запровадження компетентнісного підходу в навчанні передбачає реформування освіти за такими «основними напрямками:

- уточнення мети (цілей) навчання;
- удосконалення змісту навчання;
- оновлення навчально-методичного забезпечення навчального процесу (створення нових підручників, посібників, дидактичного матеріалу, мультимедійних засобів тощо);
- добір ефективних методів, прийомів навчання і форм організації навчальної діяльності;
- підготовка вчителя до реалізації компетентнісного підходу в навчанні»

[50, с.49].

У навчанні української мови на засадах компетентнісного підходу його мета, як зазначає І.Чебикіна, полягає в формуванні предметних компетентностей, змістове наповнення яких впливає зі змісту ключових. З огляду на свою специфіку, предмет українська мова, стверджує дослідниця, спроможний забезпечити формування і розвиток таких ключових компетентностей, які ієрархічно взаємопов'язані й мають спільну мету: засвоєння здобувачами освіти конкретних навчальних результатів(знань, умінь, навичок, формування ставлень, досвіду), рівень оволодіння якими дозволяє їм адекватно поводитися в певних навчальних і життєвих ситуаціях [69].

Відповідно до цілей використання компетентнісного підходу на уроках української мови, наголошує В.Буга, зосереджуємо увагу на вміннях, що формують в учнів ключові компетентності: вміння розв'язувати проблеми, набувати досвіду застосування знань, самостійно здобувати освіту й підвищувати власний освітній рівень; знаходити інформацію, критично мислити, відстоювати власну позицію; оцінювати предмети, явища, події, власні й чужі дії і вчинки; уміти співпрацювати в колективі; приймати рішення й брати на себе відповідальність за результат; самостійно організовувати свою роботу; пропонувати нові шляхи й способи розв'язання проблеми; виявляти стійкість перед невдачами й проблемами [5, с.11-13].

Лінгводидакти переконані, що для формування ключових компетентностей учнів на уроках мови доцільно використовувати інтерактивні технології, які ґрунтуються на діалозі, моделюванні ситуації вибору, вільному обміні думками, спільному вирішенні проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Переваги інтерактивних методів навчання перед традиційним у тому, що в роботі задіяні всі учні класу; вони навчаються працювати у команді; у них формується доброзичливе ставлення до опонента; кожен школяр має можливість формувати свою думку, на уроці створюється «ситуація успіху»; за короткий час опановується велика кількість матеріалу; формуються навички толерантного спілкування; вміння аргументувати свій погляд, знаходити альтернативне рішення проблеми [17, С.8-10].

Узагальнення результатів наукових пошуків у цій галузі лінгводидактики дало підстави І.Чебікіній стверджувати, що навчальні досягнення учнів за компетентнісним підходом оцінюються за такими показниками як знання, діяльність, творчість, ставлення (табл. 1.1.) [69].

Таблиця 1.1.

Навчальні досягнення учнів за компетентнісним підходом

Знання	Я знаю (уявлення, факти, відомості, ознаки, поняття)
Діяльність	Я знаю, як це зробити... я вмію..., я можу... я роблю...
Творчість	Я створюю, я придумую... я змінюю... я знаходжу... я доповнюю...
Ставлення	Я прагну до... я хочу досягти... я ціную... я схвалюю... я заперечую... я думаю інакше...

За нашими власними спостереженнями, а це підтверджують також дані анкетування вчителів початкових класів ЗЗСО з навчанням румунською мовою Чернівецької області, впровадження компетентнісного підходу в навчання першокласників української мови дає можливість включити здобувачів освіти в безпосередню мовленнєву діяльність з перших днів шкільного життя за допомогою таких методів, прийомів і вправ, як «Відкритий мікрофон», «Мозковий штурм», «Інформаційне гроно», «Асоціативний куш», «Карта візуалізації», «Займи позицію», «Мікрофон», «Солодкий чи гіркий», «Лист до вчителя», «Що зайве», «Ментальна карта», «Запитання-відповідь», «Повідомлення», «Розпитування», «Діалог-зразок», «Обмін думками», «Рольова гра», «Авторське крісло», гра «Так-ні», «Назви одним словом», «Назви частини предмета» та ін.

Досвід переконує, що використання інтерактивних методів сприяє мовленнєвому розвитку кожної особистості, дає можливість усім школярам продемонструвати свої навчальні досягнення в конкретних ситуаціях, порівнювати свій рівень розвитку з іншими учасниками освітнього процесу. Однак при цьому необхідно враховувати, що його застосування вимагає від першокласників певної мовної, мовленнєвої і соціальної підготовки, якої їм ще

бракує, а також готовності молодших школярів до виконання таких розумових і практичних дій, які передбачає той чи інший метод. Слушним у цьому контексті вважаємо застереження К.Пономарьової, яка наголошує: «Дуже важливо, щоб використання тих чи інших методів, прийомів, форм навчання не були «даниною моді». Їх добір і використання слід підпорядкувати змісту і меті навчального предмета, враховуючи при цьому вікові особливості учнів молодшого шкільного віку, їх можливості і здібності» [50, с.50]. Водночас важливо враховувати, що компетентнісний підхід до навчання української мови в початкових класах ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин скеровує діяльність учителя на формування елементарного рівня комунікативної компетентності учня. Аналіз дефініцій поняття «комунікативна компетентність», здійснений О.Петрук, виявив такі спільні для багатьох визначень складові: 1) спроможність особистості орієнтуватися в ситуаціях спілкування, відслідковувати й адаптувати свої комунікативні дії; 2) здатність встановлювати і підтримувати контакти з іншими комунікантами; 3) володіти вербальними і невербальними засобами спілкування. Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми [41]. Формування цих компонентів відбувається в освітньому процесі, який, на думку М.Пентилюк і Т.Окуневич, є взаємодією трьох чинників (таблиця 1.2) [40].

Таблиця 1.2.

Процес навчання української мови включає	зміст навчання, мовний матеріал, що вивчається мовні вміння, які повинні бути засвоєні
	діяльність учителя, його роль в організації навчання, добір і подачі матеріалу, формуванні мовних і мовленнєвих умінь і навичок учнів
	діяльність учнів, спрямована на засвоєння знань, формування мовної, мовленнєвої і комунікативної компетенцій, розвиток творчих здібностей.

Зважаючи на те, що основною метою початкового курсу навчання української мови є формування комунікативних умінь на засадах компетентнісного підходу, на їх реалізацію спрямовані зміст і дидактичний

апарат чинного підручника української мови для 1 класу шкіл з навчанням румунською мовою [38, 39], створений досвідченими методистами, вчителями-практиками на основі сучасних методологічних і методичних підходів. Особливістю його є забезпечення діалогічного викладу навчального матеріалу, який передбачає суб'єкт-суб'єктну навчальну взаємодію учителя й учня, учня з учнями, учня з учнем, активізацію зусиль кожного учня. З цією метою у підручнику передбачені завдання зі зверненням до учня з метою заохочення і спонукання його до певних навчально-пізнавальних дій, з пропозицією висловити свої думки на основі власних спостережень, обговорити їх у парі, групі, звірити свої міркування з правилом, перевірити правильність виконаного завдання, скориставшись ключем для самоперевірки, поділитись власним життєвим досвідом тощо. Характерним для підручника є використання інтерактивних технологій, які передбачають моделювання життєвих ситуацій, застосування рольових ігор, що сприяють формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва і взаємодії. Вважаємо, що посильними для першокласників є інтерактивні прийоми «акваріум», «мікрофон», «мозковий штурм», метод проєктів та інші, які пропонують його автори.

Заслужують на увагу міркування лінгводидакта О.Пономарьової, яка наголошує, що у процесі розроблення підручників нового покоління важливо враховувати сучасні погляди на функції навчальних засобів. Компетентнісний підхід у навчанні мови передбачає реалізацію мотиваційної, інформаційної, розвивальної, виховної функцій підручника, які є взаємопов'язаними і взаємозалежними. На відміну від традиційних підходів, за яких на навчальну книгу покладалась в основному інформаційна функція, в сучасних підручниках належна увага приділяється забезпеченню мотиваційної функції, від якої значною мірою залежить реалізація всіх інших. Адже інтерес до предмета, бажання його вивчати є важливою умовою успіху в навчанні. Не менш важливою є розвивальна і виховна функції, які покликані забезпечити розвиток пізнавальних здібностей учнів, їхнє громадянське, патріотичне, морально-

етичне, естетичне виховання [53].

Нам імпонує також твердження О.Савченко, оскільки переконалися в цьому на власному досвіді, що важливим складником забезпечення навчально-розвивальної функції підручників є систематизація запропонованих у них навчальних вправ і завдань. Основні її ознаки: цілеспрямованість на засвоєння кінцевих результатів навчання з даної теми; наступність і послідовність між вправами; відповідність логіці засвоєння конкретного мовно-мовленнєвого матеріалу; поступове нарощування складності (від репродуктивних до конструктивних і творчих) [61, с. 345].

Для реалізації компетентнісного підходу в розвитку усного мовлення молодших школярів, на нашу думку, важливим є те, що підручники Нової української школи з української мови для 1-4 класів з навчанням мовами національних меншин містять також аудіосупровід. Такий підхід є ефективним для учнів, бо діти пізнають набагато більше, ніж те, що запропоновано в паперовому варіанті підручника, оскільки мають можливість навчатися граючись – співати, танцювати тощо.

Зазначимо також, що в чинних підручниках української мови для учнів 1 класу ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин вміщено вправи і завдання для словникової роботи: ознайомлення із новими словами (що супроводжується розглядом запропонованих у підручнику малюнків); формулювання відповідей на запитання «Хто це?», «Що це?» під час розгляду малюнків у парах; впізнавання предмета на дотик без допомоги зору, малюнка за описом; визначення змін у групі предметів; ознайомлення із текстами; заучування напам'ять невеликих віршованих текстів, розігрування діалогів та інше [25, с.301].

Добір навчального матеріалу здійснювався на основі застосування й поєднання основоположних дидактичних і методичних принципів, а саме: принципу взаємозв'язку навчання, виховання й розвитку; демократизації і гуманізації навчання мови; особистісної орієнтації навчання; урахування життєвої перспективи; текстотворчості (текстоцентризму); комунікативно-

діяльнісного і соціокультурного принципів навчання; принципу органічного поєднання навчання мови й мовлення [17, с.10].

Цінним для впровадження компетентнісного підходу у вивченні усного практичного курсу державної мови в ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин вважаємо посібник «Українська для всіх: як навчати тих, для кого українська мова не є рідною» [65], підготовлений науковцями та педагогами-практиками у рамках проєкту співпраці між Україною і Фінляндією «Навчаємось разом». Уміщений в ньому теоретичний матеріал і практичні поради фахівців допомагають педагогу чіткіше організувати процес засвоєння нерідної мови, використати в ньому рекомендовані стратегії навчання та викладання, орієнтують учителя в особливостях планування навчальної діяльності учнів та використання різних засобів і способів оцінювання результатів навчання та рівнів розвитку їхнього усного мовлення. Щоправда, у посібнику, на нашу думку, недостатньо матеріалів саме для організації початкового етапу засвоєння нерідної мови, а також тих, що розкривають практичний досвід вітчизняних педагогів і теоретико-методичні напрацювання вчених у навчанні української мови як державної.

Аналіз досвіду реалізації компетентнісного підходу переконує, що одним із основних шляхів інтенсивного навчання української мови в закладах загальної середньої освіти з навчанням румунською мовою є застосування різних способів структурування навчального матеріалу з використанням узагальнювальних таблиць і схем, що містять головні теоретичні відомості й факти мови, об'єднані темою уроку. Подібний в українській і румунській мовах матеріал доцільно структурувати великими, логічно завершеними частинами. Факти і явища, які є специфічними для української мови, винятки з правил повинні засвоюватися на окремо відведеному уроці. Подібний матеріал, засвоєння якого пов'язане з певними труднощами, доцільно вивчати порівняно невеликими дозами, по одному-два параграфи за урок. Окремого підходу вимагають протилежні явища — їх треба вивчати спеціально, у зіставленні з румунською мовою.

На вивчення матеріалу, подібного своїм змістом в українській і румунській мовах, варто зменшити обсяг теоретичних відомостей. Це дозволить вивільнити час для роботи над складнішими темами, специфічним для української мови матеріалом. Більше уваги варто приділяти вправам з розвитку мовлення, зокрема з допомогою якісного фактичного ілюстративного матеріалу і творчих завдань, спрямованих на вироблення комунікативних навичок [35, с.26-27].

Науковцями доведено, що найбільше труднощів з вивченням української мови як державної є в угорськомовній меншині через те, що угорськомовний код і державна українська мова як засіб комунікації в соціумі мають різну генезу, належать до різних мовних груп/сімей (ситуація гетерогенності). Це зумовлює неоднакові моделі співіснування материнського лінгвального коду та державної мови. Загальну картину співіснування угорськомовного коду в Україні можна характеризувати за кількома ознаками: величиною соціуму меншини на території її компактного проживання; характером мовного середовища, щільністю розселення [21, с.6].

Тому при викладанні української мови як державної, наголошує М.Кірик, «необхідно враховувати:

- результати аналізу змісту мовної освіти (нових програм, підручників
- і методичної літератури);
- сучасні дослідження вікових особливостей учнів 6-7-річного віку;
- новітні дослідження з теорії навчання української мови;
- закономірності навчання нерідної мови учнів 1-4 класів;
- найкращий досвід і практичні здобутки навчання та виховання молодших школярів;
- теоретичні висновки з аналізу змісту та методів навчання й виховання молодших школярів;
- нові інтеграційні системи навчання;
- нові ефективні методичні засади організації навчального процесу, освітнього середовища тощо» [21 с.6-7].

При цьому необхідно мати на увазі, що методика початкового курсу викладання української мови як державної для шкіл з мовами навчання національних меншин (угорськомовних, румунськомовних, польськомовних, словацькомовних та ін.) перебуває ще на стадії розробки.

Сучасні дослідники одностайні в твердженні, що якість і ефективність викладання державної мови залежить від підготовки конкурентного фахівця. Новій українській школі потрібен учитель, який спроможний:

- навчити розуміти мову, усвідомлено та правильно читати, грамотно писати, зв'язно викладати думки в усній та писемній формах;
- забезпечити практичну мовленнєву підготовку учнів;
- усунути прогалини в мовленнєвому розвитку дітей;
- надати відомості з граматики та правопису;
- розкрити культурну спадщину українського народу та прищеплювати любов до рідного краю;
- збагатити уявлення учнів про навколишній світ, підвищити рівень їхнього загального розвитку.

Для цього він повинен володіти такими вміннями і навичками:

1. узгоджувати навчальний матеріал з української мови як державної з основними знаннями з психології, педагогіки, мовознавства;
2. вести інтегрований урок, моделювати його, скласти його план- конспект;
3. користуватися найбільш ефективними методами і прийомами навчання української мови як державної (другої);
4. використовувати досвід дітей, набутий при вивченні рідної (угорської) мови;
5. створювати освітнє середовище, сприятливе для навчання молодших здобувачів початкової освіти;
6. володіти сучасними інформаційно-комунікаційними технологіями та використовувати їх при навчанні учнів української мови як державної;
7. сформувати партнерські відносини з учнями та батьками [21, с.6-7].

Щоб успішно справитися з цими завданнями, педагогу початкової школи,

на думку М.Кірик, необхідно зробити наступні кроки:

Перший крок - це глибокий аналіз усіх нормативних документів, що регламентують роботу початкової освіти: Концепція Нової української школи (2017), Закон України «Про освіту» (2017), Державний стандарт початкової освіти (2018 р. та зміни у 2019 р.), Типові освітні програми (2018 р. та 2019 р.), Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та інші нормативні акти - з метою самоаналізу, самоусвідомлення своєї педагогічної компетентності, визначення власних прогалин і потреб. Проаналізувавши нормативну базу, учитель усвідомлює, які теоретичні поняття йому відомі, які - менше відомі або й зовсім не відомі.

Другий крок - вивчення та чітке усвідомлення пріоритетних напрямів Державного стандарту початкової освіти, у якому передбачені: реалізація ідеї інтеграції; діяльнісний і дослідницький підходи до формування умінь; конструювання знань, а не їх відтворення; організація пошуку інформації з різних джерел; розвиток критичного мислення, творчості тощо.

Третій крок - глибокий аналіз типових програм, підручників, дидактичної та методичної літератури для закладів загальної середньої освіти з угорською мовою навчання [21, с.12].

Отже, маємо підстави стверджувати, що формування умінь і навичок усного мовлення учнів 1 класу ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин на уроках української мови на засадах компетентнісного підходу є ефективним чинником підготовки молодших школярів до подальшого вивчення державної мови і здобуття освіти на наступних етапах навчання. Тому його впровадження в освітній процес є актуальною проблемою сучасної педагогічної теорії і практики.

1.2. Особливості навчання усного мовлення молодих школярів на уроках української мови в школах з навчанням мовами національних меншин

Оволодіння українською мовою в закладах освіти з навчанням мовами національних меншин спрямоване на формування комунікативної компетентності їх учнів, здатності спілкуватися нею у суспільному житті та міжнаціональному діалозі, користуватися як ефективним засобом духовного й культурного саморозвитку та громадянського самовияву в Українській державі. Основи цього процесу закладаються в початковій школі вже з перших днів шкільного навчання здобувачів освіти під час засвоєння усного курсу української мови, який започатковує цілеспрямоване опанування державної мови.

Навчальна програма цієї дисципліни для першого класу визначила її метою формування в учнів елементарних умінь із двох видів мовленнєвої діяльності – слухання-розуміння українського мовлення та говоріння (діалогічного і монологічного мовлення). Оскільки основою розвитку мовленнєвої діяльності є вміння сприймати й розуміти усне мовлення, то в першокласників необхідно сформувати вміння зосереджено слухати українське мовлення, його інтонацію, а також забезпечити розуміння прийнятого на слух. При цьому слід враховувати, що аудіативні вміння – це усвідомлення значень слів, словосполучень, речень, розуміння змісту зв'язаних висловлювань, тому обов'язковою умовою їх формування є розвиток пам'яті. Водночас вміння утримувати в пам'яті матеріал, який пропонується для слухання, значною мірою визначає успішність молодших школярів в опануванні української мови.

Важливим завданням початкового курсу навчання мови є формування мовленнєвого слуху, що передбачає розвиток умінь вирізняти в мовленнєвому потоці окремі елементи (слова, речення, межі речень, кількість слів у реченні, тематику слів тощо), визначати інтонацію речень (повідомлення, запитання). Тому, формуючи вміння спілкуватися усно, важливо звертати на це увагу, розвивати слухові й моторні аналізатори шляхом використання спеціальних

звукових аналітичних і синтетичних вправ, артикуляційних вправлянь (чистомовок, вправ «для слухняного язичка» тощо).

Неодмінною умовою успішного розвитку мовленнєвої діяльності молодших школярів на початковому етапі засвоєння української мови виступає збагачення їх словникового запасу – і не лише словами – назвами предметів, але й слів-ознак, назв дій предметів, ознак дій, службових слів.

Відповідно до навчальної програми для 1-го класу, роботу над засвоєнням нових слів необхідно проводити у два етапи. На першому етапі – ознайомлення із значенням слова – слід правильно вимовляти слово, шляхом показу малюнків або предметів називати (предмет, ознаку, дію). Можна перекласти слово на румунську мову, описати його українською мовою. Після пояснення значення слова учні проговорюють його услід за вчителем кілька разів.

Другий етап – активізація слів у мовленні – пов'язаний із засвоєнням граматичних форм української мови та формуванням умінь вживати засвоєні слова у мовленні, тому є обов'язковим і дуже важливим у цьому процесі. Педагогу потрібно створити такі мовленнєві ситуації, які дадуть можливість школярам вживати засвоєні на першому етапі слова у різних граматичних формах.

І, нарешті, найголовніше завдання в цей період – забезпечити формування навичок говоріння, тобто здатність здобувачів освіти до діалогічного та монологічного мовлення на основі наявності в них необхідного лексичного запасу, орфоепічних умінь, граматичних навичок, опанування формул українського мовленнєвого етикету. З цією метою в період засвоєння усного курсу української мови необхідно забезпечити засвоєння й активізацію певного словникового запасу, оволодіння артикуляційною базою української мови, зокрема, вміннями правильно наголошувати слова та інтонаційно оформляти речення, опановування граматичного ладу української мови (на основі мовленнєвих зразків), оволодіння найтипівішими формулами українського мовленнєвого етикету для вираження вітання, прощання, звертання, прохання, згоди, припущення, заперечення, уточнення.

Оскільки мова вважається найважливішим засобом спілкування, пізнання і мислення, то мовлення виступає найважливішим способом спілкування, пізнання і мислення. Усне мовлення служить конкретній меті життєвої ситуації, тому дуже важливо в процесі його розвитку створювати, передусім на уроках української мови, комунікативні ситуації, з якими учні зустрічатимуться в реальному довкіллі і які вимагатимуть їх оперативної мовленнєвої реакції, дії, діяльності на висловлювання її учасників. Звідси випливає необхідність активного опанування фонетикою, лексикою, словотвором, морфологією, синтаксисом, стилістикою – тобто тими засобами мови, які забезпечують ефективну мовленнєву діяльність і водночас є формою передачі й набуття знань, формою учіння. Проте вивчення української мови в ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин вимагає зовсім іншого підходу, ніж в українській. Дослідниця І.Філак стверджує, що в «школах з українською мовою навчання на уроках української мови вивчається рідна мова, якою учні з дитинства володіють, засвоюють від батьків» [66, с.192]. У національній школі українська мова дітям нова, її починають вивчати тільки в першому класі. Дитина в українськомовній школі вже оволоділа мовою, і основна мета предмета «українська мова» розвивати мовлення, мовні навички і комунікативну компетенцію учнів, давати знання про структуру рідної мови. Мета вивчення української мови в школах з викладенням мовами національних меншин інша. Так, у «Програмі з української мови для шкіл з угорською мовою навчання» зазначено: «Специфіка організації навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах з угорською мовою навчання зумовлена: по-перше, тим, що на початку вивчення цієї мови більшість учнів не володіє нею; по-друге, належністю української та угорської мов до різних генеалогічних груп, розбіжностями звуко-буквених систем, а також графіки, орфографії, орфоепії, синтаксису та ін. у цих мовах» [14, 34]. У цій програмі підкреслено важливість мовленнєвої лінії, і співвідношення мовної теорії і мовленнєвої практики змінено на користь останньої. Автори програми наголошують, що пріоритетним є «розвиток навичок мовленнєвої діяльності:

аудіювання, говоріння, читання, письма» [14, 34]. Головний акцент цієї програми зроблений на оволодіння практичними навичками українського мовлення, комунікативному аспекту: «Робота над мовною теорією, формуванням знань про мову підпорядковується інтересам розвитку мовлення». Проте реалізація цієї програми на практиці нашоюхується на великі труднощі, оскільки методика викладання державної мови у школі з угорською мовою викладання перебуває у початковій стадії [66, с. 192].

Має свої особливості вивчення державної мови і в ЗЗСО з навчанням румунською мовою. Розглянемо їх.

Оскільки між українською та румунською мовами існують істотні відмінності, на початковому етапі оволодіння державною мовою, учнів важливо навчити розрізняти звуки обох мов, правильно, розбірливо, чітко вимовляти звуки української мови відповідно до загально прийнятих орфоепічних норм. Для цього вчителю необхідно знати такі особливості (спільне і відмінне) фонетичних норм цих мов:

1. 6 голосних української мови і 7 румунської вимовляються не цілком однаково: [a], [o], [y], [e],[и],[і]- [a], [ă], [e], [i], [î], [o], [u]; проблемними для засвоєння є українські звуки [и], [е], які можуть сплутуватися з румунським [ă]; викликає труднощі вимова [й], [йі], [йе], [і], глоткового [г], твердих шиплячих, бокового [л] тощо.

2. У румунській мові є дифтонги ([deal], [iarbă], [voios], та ін.) і трифтонги ([tăiau], [tăiai], [leoarcă], тому коли в українському слові маємо йотовані голосні ([знайеш],[крайати]) або [ý] ([казаý], [п'ішоý]), звертаємо увагу на вимову двох звуків, які відмінні за природою від дифтонгів чи трифтонгів.

3. Румунські звуки [c] і [g] перед голосними [e], [i] вимовляються як [č] (че, чі), [dž] (дже, джі), а українське [ц] перед [і] вимовляється як м'який звук [ц']; [г] лише пом'якшується: [г'].

4. Буква х в румунській мові може передавати два звуки - [gz] і [cz], що може спричинювати помилки в українських словах зі звуком [x].

Водночас аналіз практики вивчення української мови у ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин свідчить, що в школі більше часу приділяється формуванню умінь пасивного мовлення, а саме відпрацюванню навичок і вмінь читати й писати. Однак зауважимо, що в щоденному спілкуванні людей переважає усне мовлення, уміння почути співрозмовника, відповісти на його запитання, підтримати діалог, сформулювати й висловити власну думку. Саме тому на початковому етапі опанування української мови в ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин пріоритетним є формування вмінь і навичок усного мовлення. Проте усне мовлення, на думку Т. Хорошковської, досить широке й багатоаспектне поняття. До мовленнєвих умінь, які мають бути сформовані в учнів початкових класів на уроках української мови, належать орфоепічні навички (правильно вимовляти звуки відповідно до загальноприйнятих орфоепічних норм української мови), граматичні вміння (граматично правильно будувати власні висловлювання), аудіативні (уміння слухати й розуміти почуте) та вміння діалогічного й монологічного мовлення [68, с.124].

Ускладнюють цей процес, як засвідчує наш власний досвід, і відмінності в морфологічних нормах двох мов. До них, зокрема, «належать:

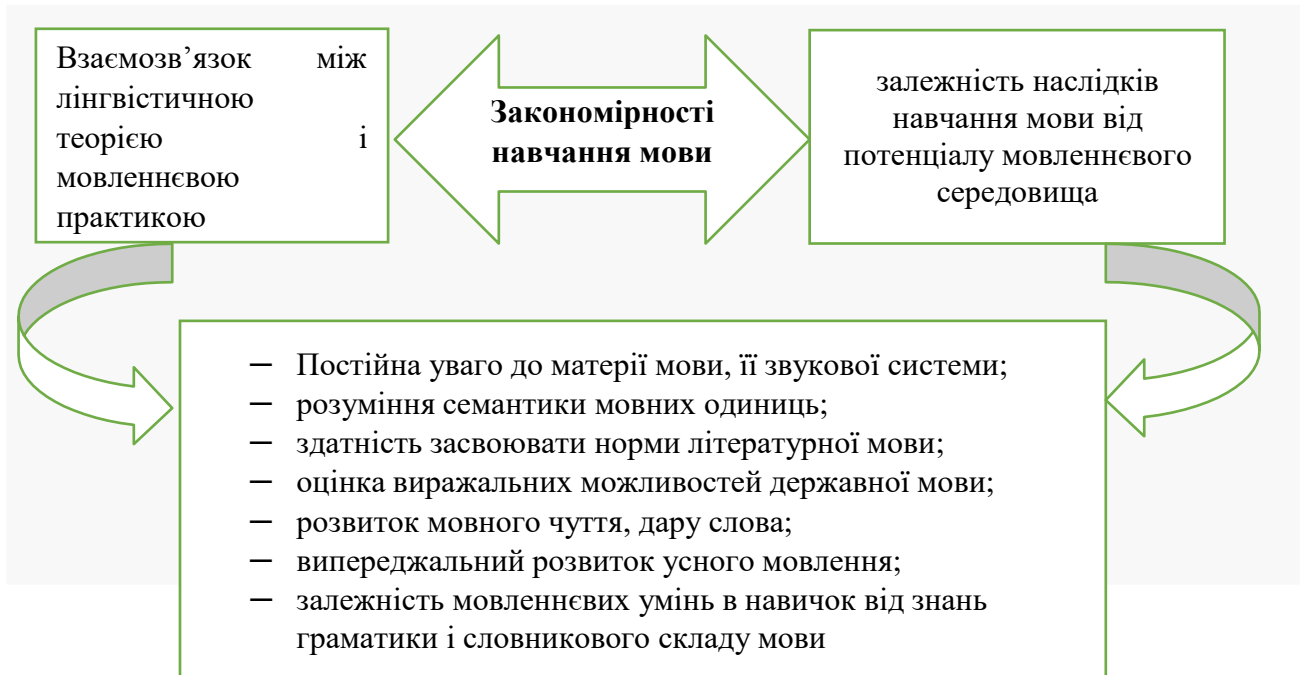
- Граматичне значення середнього роду іменників відмінне в обох мовах: іменниками середнього роду (*neutru*) в румунській вважають такі, які в однині мають формальні ознаки чоловічого роду, а в множині - роду жіночого (*avion - avioane, sat - sate*).
- У румунській мові відмінків 5, в українській - 7, форми і функції українських орудного, місцевого 1 кличного відмінків для учнів найважчі.
- Істотно відрізняються критерії розподілу іменників за чотирма відмінами в українській, а за трьома – в румунській мовах, тому цей український матеріал потребує особливої уваги вчителя.
- Прикметники в румунській мові, які узгоджуються з іменниками середнього роду (*neutru*), в однині мають форму чоловічого, а в множині -

жіночого роду (*palton albastru - paltoane albastre*).

- У румунській мові значну функцію виконує артикль, тому румуномовний учень важко обходиться без нього, коли поєднує іменники з прикметниками, присвійними займенниками, порядковими числівниками, які в українській мові рід оформлюють закінченням» [65, с.23].

За слушними твердженнями вчених, основою для формування вмінь і навичок усного мовлення є наявність у молодших школярів певного лексичного запасу. Тому на початковому етапі в процесі формування і збагачення словника учнів доцільно вивчати лексику, подібну за звучанням та однаковою за лексичним значенням в українській і румунській мовах (наприклад і українською – школа, румунською – *școală*), пізніше – лексику, різну за звучанням і лексичним значенням (наприклад: українською – канікули, румунською – *vacanță*). Оскільки на цьому етапі навчання української мови лексичні одиниці та граматичні структури засвоюються здобувачами освіти «імпліцитно шляхом сприймання мовленнєвих зразків у комунікативних ситуаціях» [43, с. 27-29], важливою в процесі формування вмінь і навичок усного мовлення є демонстрація зразків мовлення. Тому дуже важливо, щоб учитель початкових класів володів рідною мовою своїх учнів, відзначався високою професійністю, інтелектом, тактовністю, ґрунтовними знаннями культури українського і румунського народів, досконало володів сучасними технологіями проведення уроків. Адже вивчення української мови має ґрунтуватися на комунікативно-діяльнісному, культурологічному, проблемно-пошуковому та функціональному принципах. Із зазначеного цілком логічно випливає, що сучасний урок української мови в закладах загальної середньої освіти з навчанням румунською мовою за свою метою має відповідати найновішим досягненням теорії і практики навчання української мови й розвитку мовлення, які визначені Концепцією мовної освіти. «Комунікативний аспект теорії мовленнєвої діяльності полягає в тому, щоб розглядати мову не просто як засіб передачі інформації, а звертати увагу на те, що ця передача інформації відбувається в конкретній мовленнєвій ситуації між конкретними

учасниками і що на неї впливають контекст і фактори прагматичного характеру». [13, с. 203]. За переконаннями Н.Гуйванюк, «це повинні бути уроки зацікавлення красою мови, на яких одна за одною розкривалися б «таємниці слова», адже глибоке вивчення мови пов'язане з високою культурою мислення» [13, с.201]. (див. рис 1.1)

У процесі проведення уроків усного курсу української мови учні початкової школи ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин повинні навчитися почути співрозмовника, відповісти на його запитання, підтримати діалог, запитати або уточнити, висловити згоду, заперечення, припущення, власне ставлення до почутої чи прочитаної інформації тощо. Сприятиме формуванню цих умінь виконання різноманітних вправ і завдань: завершити речення, відповісти на запитання, за малюнком придумати початок, продовження або кінцівку казки, скласти розповідь за малюнком (серією малюнків), сформулювати запитання до почутого/прочитаного тексту, переказати, розіграти діалог тощо. Великий потенціал у формуванні умінь і навичок усного мовлення має ілюстративний матеріал [67, с.133].

За спостереженнями сучасних лінгводидактів і педагогів-практиків формування й розвиток умінь і навичок усного мовлення молодших школярів доцільно здійснювати в цікавій, доступній формі, з урахуванням вікових і

психологічних особливостей учнів. Тому важливими і корисними на уроках української мови в початковій школі є ігрові завдання, під час виконання яких учні вчаться спільно працювати, формується їхня відповідальність, ініціативність, уміння спілкуватися, домовлятися, дослухатися один до одного. Крім того, багаторазове повторення одних і тих самих слів під час гри сприяє їх засвоєнню й запам'ятовуванню [67, с.133-134].

Варто наголосити, що комунікативне спрямування навчання – передумова успіху в практичному оволодінні учнями українською мовою. Освітнянська практика педагогів ЗЗСО з навчанням румунською мовою показала, що цьому значною мірою сприяє атмосфера колективного спілкування, організованого на основі комунікативних ситуацій. Ситуації стимулюють учнів до комунікативно-мотивованого виконання мовленнєвих дій, а спілкування в таких ситуаціях дає учням змогу свідомо засвоїти іншомовний матеріал. Потрібне спілкування емоційно забарвлене, пронизане переживаннями, воно приносить радість, зацікавленість і створює передумови успіху як у навчанні, так і в повсякденному житті. Крім того, сучасні інтеграційні процеси України на європейському та світовому рівнях вимагають від випускників школи володіння українською мовою, що передбачає не тільки опанування лексики, граматичних структур, правил синтаксису, але й наявність соціокультурологічних знань про країну, мова якої вивчається, а також норм поведінки, стилів спілкування й правил етикету, прийнятих у певній спільноті. Важливо усвідомлювати, що успіх засвоєння мовної системи в усіх її структурних виявах і формування комунікативних умінь залежить від правильного добору лінгвістичного матеріалу, необхідного для розвитку мовлення і доступного для учнів на певному етапі навчання.

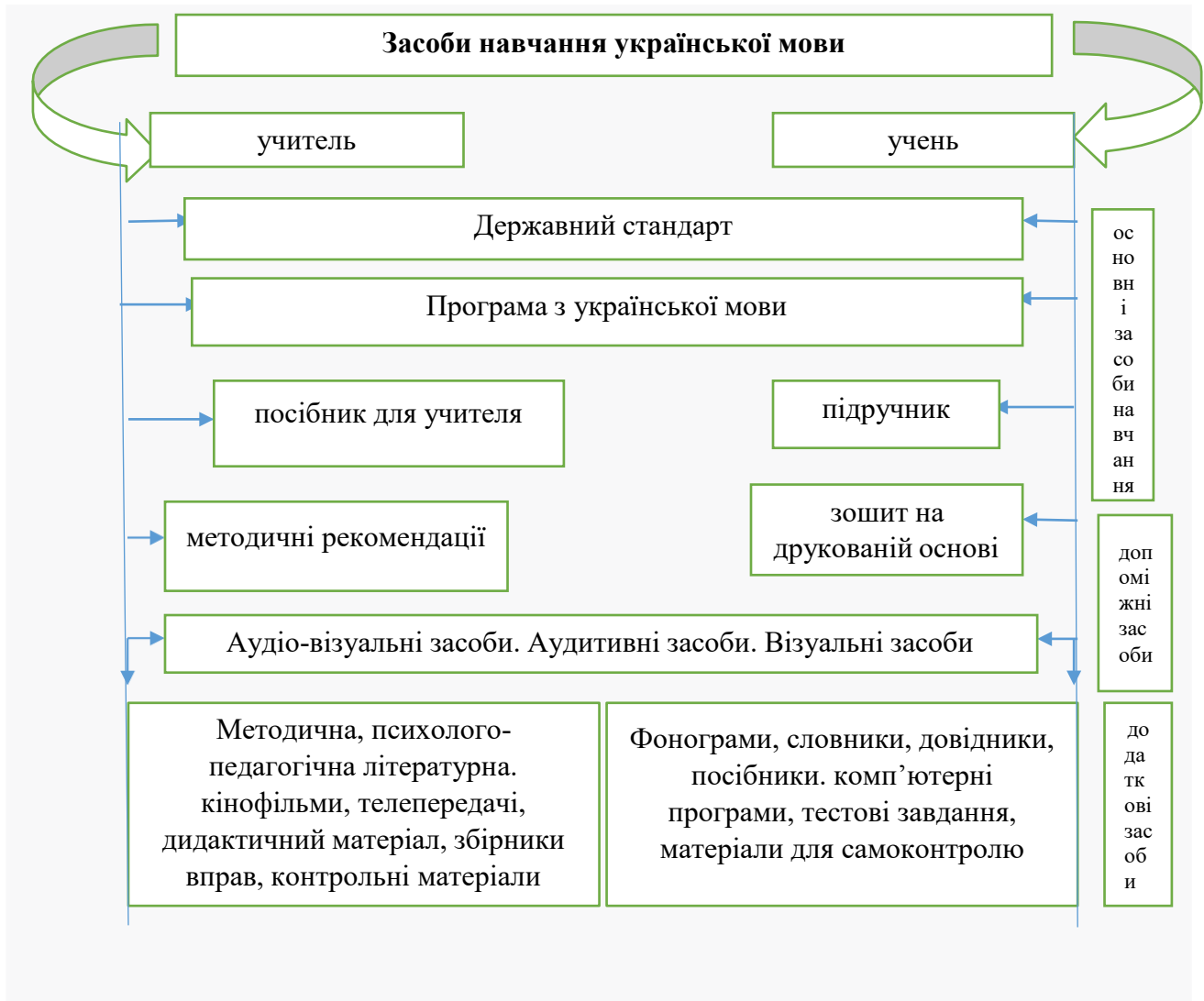
Матеріал для занять повинен відповідати цілям навчання, містити достатньою мірою найбільш яскраві, типові мовні факти і явища, що служать предметом вивчення на уроці. Залежно від навчальних цілей і потреб цей матеріал можна взяти у вигляді окремих слів, словосполучень, речень і текстів, достатньо насичених фактами виучуваних тем.

Під час проведення уроків усного курсу української мови необхідно враховувати те, що лінгвістичний матеріал повинен мати практичне спрямування, забезпечувати прагматичний напрям її викладання, повністю співвідноситися з лінгвістичною теорією та одночасно забезпечувати формування комунікативних умінь і навичок. Відбір лексичного мінімуму є важливим для забезпечення усіх видів роботи над словом і засвоєння словникового складу української мови. Такий відбір необхідний і для засвоєння фонетики, графіки, орфоепії, словотвору, граматики. Так для ознайомлення учнів з африкатами дз, дж необхідно дібрати слова типу дзвін, дзеркало, дзвеніти, дзижчати, бджола, джерело, джміль, ходжу і т.д. Поряд з лексичним важливе значення має граматичний мінімум, розподілений за розділами програми, адже лексика і граматика не тільки сприяють вивченню відповідних розділів, а й забезпечують засвоєння літературних норм і допомагають дітям конструювати висловлювання українською мовою.

Завдання вчителя полягає в тому, щоб на основі лінгвістичного мінімуму, правильно дібраного мовного матеріалу зробити учнів носіями української мови, домогтися, щоб лінгвістичний мінімум працював на формування їхніх комунікативних умінь. Вільне володіння мовленням означає уміння самостійно добирати і творчо вживати в певній ситуації відповідні мовні засоби. Механізм мовлення може удосконалюватися тільки в процесі мовленнєвої діяльності, обміну повідомленнями під час мовленнєвої комунікації. Він формується у кожної окремої людини на основі вроджених психофізіологічних особливостей організму і під впливом мовленнєвого спілкування.

Досвід засвідчує, що вивчення української мови в ЗЗСО з навчанням румунською мовою буде успішнішим за умови узгодження дидактичного процесу з можливостями засвоєння мови через різні засоби навчання (див. таблицю 1.3.).

Таблиця 1.3.

Водночас учителю необхідно пам'ятати, що урок української мови є однією з дидактичних основ її вивчення. Йому належить провідна роль у здійсненні завдань виховання і навчання учнів, засвоєнні знань, формуванні в школярів сталих навичок, необхідних для вільного володіння мовою як засобом спілкування. Виходячи з лінгводидактичного і психологічного обґрунтування викладання другої мови, з цілей і завдань освітнього процесу, можна визначити такі специфічні особливості уроку:

- 1) обов'язкова комунікативна спрямованість усього уроку й окремих його етапів;
- 2) комплексний розвиток мовленнєвих умінь і навичок;
- 3) єдність тренування і творчості в процесі проведення окремих етапів уроку, зокрема виконання вправ;

4) органічне включення нового мовного матеріалу у виконувани на уроці вправи;

5) єдність методів роботи над старим і новим матеріалом у ході кожного конкретного уроку;

6) єдність контролюючої і навчальної функції уроку.

У різних типах уроків ці особливості виявляються по-різному. На основі їх аналізу виділяються два типи уроків другої мови:

1) уроки прищеплення і закріплення умінь і навичок (мовленнєвих, орфографічних та ін.) із виключенням нового матеріалу;

2) уроки прищеплення, закріплення й автоматизації тих же умінь і навичок на основі відомого учням мовного матеріалу.

Кожний з таких уроків має свої особливості, свою структуру. Однак перший тип уроку спрямований на вивчення нового матеріалу, усвідомлення його, а потім уже на формування умінь і навичок. Другий тип уроку передбачає самостійну роботу учнів над закріплення умінь і навичок. Контроль за вивчення матеріалом може здійснюватися на уроках обох типів.

Необхідно зазначити, що проведення уроків української мови в першому класі ЗЗСО з навчанням румунською мовою ставить перед учителем такі завдання:

- допомогти учням оволодіти українською мовою з метою спілкування;
- забезпечити формування умінь з усіх видів мовленнєвої діяльності (сприйняття мовлення на слух (аудіювання), говоріння, читання і письма);
- пробудити в учнів інтерес до вивчення української мови, прагнення оволодівати нею;
- виробити сталі навички літературної норми (орфоепічні, орфографічні, лексичні, граматичні, пунктуаційні, стилістичні).

Виконання їх має здійснюватися з урахуванням психолінгвістичних особливостей засвоєння української мови як другої, результатів порівняльного аналізу мовних систем української та румунської мов і неодмінно на засадах

компетентнісного підходу як найбільш ефективного в мовній освіті молодших школярів.

1.3. Компетентнісний підхід як основа розвитку усного мовлення учнів ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин

Сучасна Українська держава вимагає виховання самостійних, ініціативних, відповідальних громадян, здатних ефективно взаємодіяти у виконанні соціальних, виробничих, економічних завдань. Їх виконання потребує розвитку особистісних і творчих здібностей людини, умінь самостійно здобувати нові знання та розв'язувати проблеми, орієнтуватися у житті суспільства. Тому актуальним завданням закладів загальної середньої освіти, зокрема й початкової школи, є реалізація компетентнісного підходу в навчанні, який передбачає спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових, базових, основних, надпредметних і предметних компетентностей особистості. Поняття «компетенція» традиційно вживається у значенні «коло повноважень», «компетентність» же пов'язується з обізнаністю, авторитарністю, кваліфікованістю. Тому в педагогічному сенсі доцільно користуватися саме терміном «компетентність». Слід наголосити, що в документах Ради Європи компетентність визначається як динамічний процес, коли особа активно й адаптивно мобілізує та використовує глибинні психологічні ресурси, щоб діяти в нових обставинах. На додаток до глобального та цілісного використання терміну «компетентність» (в однині) як здатності мобілізувати й застосувати відповідні цінності, ставлення, навички, знання та/або розуміння для ефективної відповіді на запити, виклики й виявляти можливості в міжкультурних ситуаціях терміном «компетентності» (у множині) позначаються конкретні індивідуальні ресурси (наприклад, цінності, ставлення, навички, знання та розуміння), що мобілізовуються та використовуються в межах компетентної поведінки в конкретних ситуаціях. Відповідно до цих положень у Державному стандарті початкової освіти [16]

визначено ключові компетентності, формування яких відбувається в освітньому процесі на засадах компетентнісного підходу. Основою цих якостей особистості є досвід здобувачів освіти, їх потреби, які мотивують до навчання, знання та вміння, які формуються в різному освітньому середовищі (школі, родині), різноманітних соціальних ситуаціях і зумовлюють ставлення до них. Теоретичні засади, які розкривають сутність понять «компетентність», «компетенція», визначають структуру компетентності, класифікацію компетентностей, їх ієрархію, висвітлені в низці праць вітчизняних і зарубіжних вчених (Т.М.Гайбара, Н.М.Бібік, С.П.Бондар, І.Г.Єрманов, І.А.Зимня, В.В.Краєвський, О.І.Локшина, О.В.Овчарук, О.І.Пометун, О.Я.Савченко, С.Е.Трубачева, А.В.Хуторський та ін).

Розвиваючи ідею компетентнісного підходу в освітньому процесі, науковці й методисти визначають особливу значущість уроків української мови для формування в учнів ключових, міжпредметних, предметних, компетентностей, що мають забезпечити можливості для особистості, з одного боку, ефективно діяти в різних сферах життєдіяльності, а з іншого – задовольняти суспільні потреби у людських ресурсах нової якості. На думку І.Чебікіної, яку ми повністю поділяємо, реалізація компетентнісного підходу на уроках української мови передбачає оволодіння учнями системою компетентностей, що ієрархічно взаємопов'язані й мають спільну мету (рис.1.2): засвоєння здобувачами освіти конкретних навчальних результатів (знань, умінь, навичок, формування ставлень, досвіду), рівень оволодіння якими дозволяє їм адекватно поводитися в певних навчальних і життєвих ситуаціях.

Необхідно зацентувати, що суть компетентнісного підходу в навчанні усного курсу української мови учнів – представників національних меншин полягає насамперед у зміщенні акценту з накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок на формування й розвиток у молодших школярів здатності практично діяти і застосовувати досвід успішних дій у мовленнєвих ситуаціях: слухати, сприймати й відтворювати інформацію,

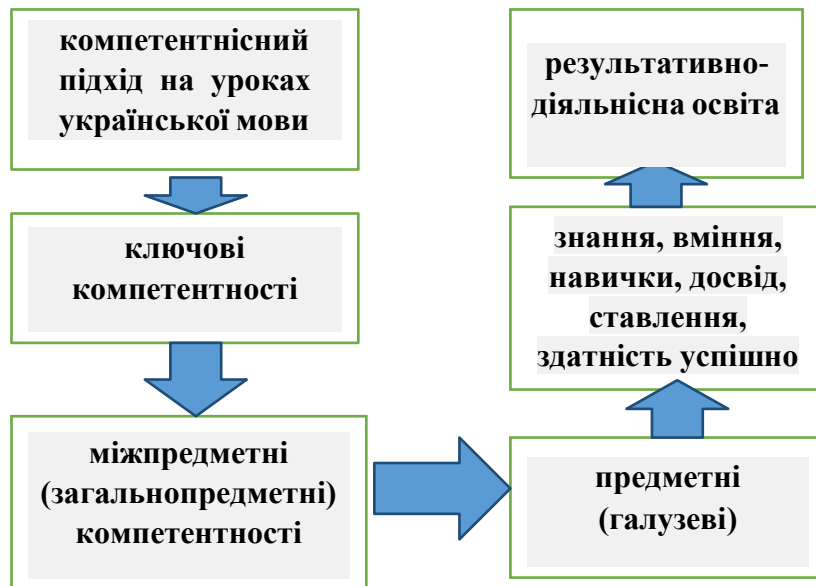

Рис.1.2. Реалізація компетентнісного підходу на уроках української мови [69].

вести діалог, брати участь у дискусіях, висловлювати й відстоювати власні думки міркування, спонукати до комунікації своїх співбесідників. Тобто йдеться про спроможність здобувачів освіти користуватися мовою як засобом спілкування, навчання, пізнання навколишньої дійсності, прийняття адекватних рішень у конкретних життєвих реаліях.

У зв'язку із зазначеним у розвитку шкільної мовної освіти особливої актуальності набуває проблема формування в учнів умінь і навичок усного діалогічного й монологічного мовлення, оскільки успішність людини в задоволенні практичних потреб, реалізації професійних планів значною мірою залежить від здатності до ефективної комунікації. Тому основним змістом роботи з розвитку українського мовлення учнів початкових класів з навчанням румунською мовою є формування умінь спілкуватися в життєво важливих комунікативних ситуаціях, що можливе лише за умови створення власних зв'язних висловлювань з комунікативною метою. Адже українська мова як державна є засобом міжособистісного й міжнаціонального спілкування, засобом згуртування громадян України в суспільно-політичну спільноту,

скарбниця глибоких знань міжкультурних традицій і ментальних особливостей українського народу. А для представників румунської національності, які проживають в Україні, вона є показником їхньої високої культури, мірилом їхньої громадянської позиції. Вивчення державної мови, згідно Закону України «Про освіту», починається з першого класу. На цей час діти вже володіють рідною мовою: мають певний словниковий запас, уміють висловлювати свої думки. Залежно від умов проживання і виховання окремі з них можуть мати уяву про українську мову і навіть вживати та розуміти значення окремих слів у ній. У процесі засвоєння другої мови у свідомості учнів починають співіснувати дві мови, між якими встановлюються певні контакти. Перенесення умінь і навичок оперування рідною мовою на нову мову є складовою людської психіки, цей механізм дозволяє людині використати у своїх діяльності те, чим вона вже оволоділа. Педагогічний досвід засвідчує, що перенесення бажань, умінь і навичок з рідної мови в окремих випадках полегшує вивчення другої мови (виникає явище транспозиції), а в інших – ускладнює (інтерференція). З огляду на це виявлення і правильне використання всього того, що допомагає успішному засвоєнню виучуваної мови, і власне попередження того, що викликає труднощі, є запорукою ефективного навчання державної мови не українців.

Важливо наголосити, що сьогодні ефективність початкової освіти загалом і мовної освіти зокрема пов'язується саме із застосуванням компетентнісного підходу. Ця тенденція відображена в Державному стандарті початкової освіти та типових програмах з української мови для освітніх закладів з навчання мовами національних меншин. Практичне втілення положень зазначених документів в освітній процес нової української школи підтверджує, що компетентнісно орієнтована навчання української мови учнів-представників національних меншин має здійснюватися передусім шляхом застосування комунікативного підходу. Специфіка його полягає в тому, що процес навчання будується адекватно реальному процесу мовленнєвого спілкування, тобто максимально зближено процеси навчання і мовленнєвої

комунікації за такими параметрами, як 1) комунікативно вмотивована мовленнєва поведінка вчителя і учнів під час уроку; 2) предметів процесу спілкування, що забезпечується ретельним відбором комунікативно-мовленнєвих намірів, тем, ситуацій спілкування, які відображають інтереси та потреби учнів.

У початкових класах він спрямовує діяльність учителя на формування елементарного рівня комунікативної компетентності молодших школярів, тобто дає їм можливість орієнтуватися в ситуаціях спілкування, відслідковувати й адаптувати свої комунікативні дії, користуватися вербальними і невербальними засобами спілкування. Важливо враховувати, що комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії митців, тобто є результатом їх мовленнєвої діяльності. За спостереженнями лінгводидактів, а це підтверджує і наш досвід, успішність цього процесу залежить «від таких чинників, як: 1) позитивна мотивація до опанування української мови за рахунок усвідомлення того, що державна мова – не лише окремий предмет навчання, а засіб міжнаціонального спілкування, залучення національних спільнот України до українського соціуму; 2) урахування вікових і психологічних особливостей здобувачів освіти; їхнього попереднього мовленнєвого досвіду; 3) забезпечення сукупності знань, умінь і навичок, необхідних і достатніх для ефективного спілкування в обмеженому колі» [41].

Крім того, за твердженнями педагогів-практиків, які вони висловили під час анкетування, важливу роль у мотивації вивчення української мови відіграють і такі чинники, як відвідування дошкільної установи; телевізійні дитячі програми; правильне виховання в сім'ї; дитячі розважальні та освітні ігри в телефоні; зацікавлення батьків, щоб діти знали і вільно розмовляли державною мовою. Щоправда, до певної міри ускладнює цей процес поширення в окремих регіонах використання російської мови в ЗМІ та мережі інтернет, що доводиться враховувати педагогам під час уроків української мови. У зв'язку з цим звертається особлива увага на з'ясування різниці між фонетикою і граматиною у рідній мові дитини і в державній. Адже, чим більша

ця різниця, ти більше часу потрібно учню, щоб опанувати українське усне мовлення. Зокрема, враховується неоднакова вимова голосних звуків у румунській і українській мовах, складність засвоєння українських звуків [и], [е], труднощі у вимові звуків [й], [йі], [йе], гортанного [г], твердих шиплячих, відсутність букви «знак м'якшення» в румунській мові та ін. Для відпрацювання відповідних вимовних навичок ефективними є мовленнєві вправи та ігри на розвиток слухової уваги, фонематичного сприймання та пам'яті, вивчення скоромовок, віршів, пісеньок. На думку анкетованих педагогів, комунікативними стратегіями вивчення фонетики із застосуванням компетентнісного підходу є:

- усвідомлення естетичності звукового ладу українського мовлення;
- розвиток вміння говорити дотримуючись орфоепічних норм;
- формування вміння додержуватись потрібної інтонації;
- формування правильної вимови;
- навчання чіткості вимовляння слів, складів і звуків у розмові, співі;
- виховання прагнення до вмілого та найбільш правильного використання фонетичних засобів української мови.

Оскільки основними напрямками роботи в 1 класі є розвиток сприймання на слух і правильної вимови та розуміння усного мовлення, формування умінь будувати діалог і невеликі зв'язні висловлення, навчальна діяльність зосереджується на аудіюванні та говорінні, тому що ці види мовленнєвої діяльності є основою для розвитку інших комунікативних умінь. Лінгводидакти зазначають, що найбільш ефективними в цьому плані є прийоми звукового аналізу: виділення першого, останнього звука в слові; правильне, чітке, без призвуки відтворення почутого приголосного в різних локальних позиціях у словах; розрізнення на слух парних твердих і м'яких приголосних звуків; послідовне чітке відтворення всіх звуків у початку слові (наприклад: тин- [т], [и], [н]; тінь [т'], [і], [н']) тощо [45, с.85].

Педагогічний досвід переконує, що у практичному засвоєнні норм української мови учні мають постійно чути зразки літературної мови,

наслідувати їх. Тому основними прийомами розвитку усного мовлення першокласників є: а) імітація (повторення за зразком учителя); б) заучування віршів, загадок, скоромовок, лічилок, пісеньок і ін.; в) ігрова (рольова) мовленнєва ситуація; г) вільне обговорення дидактичних сюжетних малюнків, репродукцій картин художників, реальних життєвих подій під час фронтального опитування, групового або парного виконання мовленнєвих завдань.

Спостереження вчених і освітянський досвід засвідчують, що наступним етапом розвитку умінь першокласників є вправляння їх у запам'ятовуванні рядів прослуханих слів, словосполучень, окремих речень, пізніше- невеликих за обсягом зв'язних висловлювань. Наприклад, із прослуханого ряду слів учням пропонується виокремити тільки назви визначених учителем предметів (посуду, меблів, рослин тощо); із ряду назв тварин вибрати й назвати свійських і т.ін. Відомий вітчизняний учений-методист М.Вашуленко радить на цьому етапі навчання пропонувати школярам вправи, побудовані на співвідношенні родових і видових понять, ознак, які потребують розширення, уточнення наявного словникового запасу дітей і водночас загострюють слухову увагу [8, с.60]. Наприклад, учні мають продовжити ряд назв предметів, ознак або дій:

Дерева-це береза, вільха, дуб...

Кольори-це блакитний, рожевий, бузковий...

Пташка-щебече, цвірінькає, літає...

У процесі поступового вивчення усного курсу української мови предметом аудіативних вправлянь школярів стають речення. Учням пропонується вправи на послідовне виділення речень із невеликого висловлювання (2-3 речення); першого, останнього речення; речення на певну тему тощо.

На думку лінгводидактів, яку ми також поділяємо, організовуючи аудіювання як спеціальний різновид мовленнєвих вправ, необхідно враховувати різний рівень розвитку школярів і систематично пропонувати для виконання диференційовані завдання. Їх складність можна регулювати як обсягом, та і

змістом та структурою тексту. Крім того, для учнів із початковим і середнім рівнем навчальних досягнень текст доцільно повторити 2-3рази. Такий підхід до організації та проведення аудіювання є компетентнісним і відповідає сучасним вимогам до особистісної орієнтованого навчання [45].

Важливим завданням початкового курсу навчання усного українського мовлення молодших школярів є формування в першокласників уміння будувати діалог, суть якого полягає в тому, щоб удосконалювати звуковимову учнів; збагачувати, уточнювати активізувати їхній словниковий запас; удосконалювати вміння правильно відповідати на поставлені запитання, ставити запитання іншим; збагачувати мовлення дітей формулами мовленнєвого етикету; учити дотримуватись правил спілкування, норм літературної мови; вступати в діалог на доступні теми.

Розпочинається цей процес із ознайомлення першокласників з українськими народними казками, поетичними творами, де наявна розмова двох осіб. Спочатку учням пропонується відтворити діалог. Важливо мотивувати їх діяльність: наприклад, запропонувати школярам уявити себе в ролі дійових осіб та програти сюжет. Пізніше вони вчаться будувати діалог за певною опорою: За поданим початком, за запитанням одного зі співрозмовників, за ситуативними ілюстраціями. Методисти слушно стверджують, що «побудові діалогу має передувати наступна поетапна підготовча робота:

- уведення школярів у мовленнєву ситуацію (ознайомлення з темою);
- з'ясування суті мовленнєвої ситуації (де, коли відбувається спілкування, про що йдеться);
- визначення психофізіологічного стану співрозмовників (веселі, незадоволені, схвильовані тощо);
- визначення способів спілкування (вербальні, невербальні);
- розподіл ролей» [28, с.342-343].

Відповідно до навчальної програми учні мають оволодіти навичками формування монологічних висловлювань. Розпочинається ця робота з побудови

самостійних зв'язних висловлювань за малюнком, серією малюнків, певною життєвою ситуацією. Наступним етапом є побудова невеликих усних розповідей, описів, міркувань за малюнком, запитаннями, висловлення власної думки з приводу зображеної в підручнику ситуації, переказування прослуханого тексту, роздуми про те, що бачу за вікном тощо.

За переконаннями лінгводидактів, важливим напрямом застосування компетентнісного підходу у розвитку комунікативних умінь учнів першого класу з навчанням румунською мовою є формування лексичного запасу першокласників, оскільки від його сформованості залежить успішність спілкування школярів у різних життєво важливих мовленнєвих ситуаціях. Цей процес спрямований на:

- засвоєння нових, не відомих учням раніше слів;
- введення окремих слів у контекст, зіставлення близьких або протилежних за значенням слів, засвоєння багатозначних та емоційно забарвлених слів;
- перенесення якомога більшої кількості слів із пасивного словника в активний;
- усунення нелітературних слів: діалектизмів, жаргонізмів, просторічних і знижених за значенням слів.

Здійснюється даний процес переважно такими шляхами:

1. З'ясування значення слів використанням різних способів: показ предмета чи дії, позначених новим для дитини словом, демонстрація малюнка, добір синонімів, антонімів, введення нового слова у контекст.

2. Виконання завдань на добір слів з певним значенням: дібрати прикметники для опису предметів, для характеристики людини, опису її зовнішності, настрою, свого ставлення до події, до товариша.

3. Введення поданих слів у речення чи тексти: складання речень за малюнками, заміна слів у реченнях відповідними синонімами чи антонімами.

Формуючи словниковий запас першокласників, необхідно враховувати, що учні повинні засвоїти найтипівіші формули українського мовленнєвого етикету (уміти привітатися, попрощатися, звернутися до співрозмовника,

попросити, подякувати тощо) та їх доречно, комунікативно виправдано вживати у мовленні.

Вважаємо за доцільне наголосити, що нові реалії освітнього процесу в початковій школі, побудованого на засадах компетентнісного підходу, вимагають оновлення методів, форм і засобів навчання, особливо української мови як державної в закладах освіти з навчанням румунською мовою. Освітнянська практика переконує, що «до найбільш ефективних методів, які передбачають активну діяльність молодших школярів, належать: *продуктивні* (вивчений мовний матеріал застосовується в мовленнєвій практиці); *евристичні* або *частково-пошукові* (окремі елементи нових знань учень знаходить завдяки розв'язанню пізнавальних завдань); *проблемні* (учень усвідомлює проблему й знаходить шляхи її вирішення); *інтерактивні* (активна взаємодія всіх учнів, під час якої кожний школяр осмислює свою діяльність, відчуває свою успішність» [40].

Аналіз діяльності вчителів початкових класів з навчанням румунською мовою і наш власний досвід дали можливість виокремити найбільш поширені методи, які використовуються на уроках з усного курсу української мови в першому класі. Наводимо, для прикладу, їх стислий опис. Розповідь за власним малюнком, спостереженнями, досвідом. Доцільно запропонувати учням намалювати, наприклад, те, що вони бачили, йдучи до школи, а потім, з опорою на свій малюнок, розказати про це однокласникам. Створення ситуацій для спілкування в парах. Учитель пропонує учням звернутися до свого сусіда із запитанням про щось, наприклад, про те, що він/вона любить робити найбільше(або і чи є в нього брати або сестричка; що подарував йому Святий Миколай і т.д.). Можна дати завдання дізнатися про щось вдома у батьків. Після того, як діти поспілкуються один з одним, можна запитати в деяких учнів про те, що вони дізналися. Інсценізація прослуханих або колективно складених казок. На початковому етапі учні лише відтворюють репліки героїв казок (таких як, наприклад, «Ріпка», «Колобок») з відповідною інтонацією (після прослуховування аудіодиктантів), а згодом-активізують, передаючи зміст

реплік своїми словами. Розігрівання мовленнєвих ситуацій, складених на основі ситуативних малюнків (з яких зрозуміло, про що можуть говорити герої). Після розгляду малюнка вчитель пропонує школярам здогадатися, про що «говорять» герої, зображені на ньому, та озвучити в парі їхню розмову-діалог. Розігрування уявних (за словесним описом) мовленнєвих ситуацій. Алгоритм їх проведення такий: 1) презентація ситуації (словесний опис її умов); 2) обговорення, формулювання реплік героїв; 3) призначення учнів на ролі; 4) розігрування ситуації. Тематику ситуацій можуть бути: «Розмова по телефону», «У магазині», «У країні Ввічливості» «Коли всі дома», «Оленчина лікарня», «Мода і врода» та ін., оскільки вони передбачені календарно-тематичним планом.

Сучасні вчені аргументовано стверджують, що процес навчання потрібно пов'язати з конкретними предметами і ситуаціями та пристосувати до того, що охоплене зором дитини. Навчання повинно бути систематичним, у якому регулярно застосовують комплекси завдань для вироблення вмінь і навичок. Методи роботи варто пов'язувати з домінуванням логічної й механічної пам'яті, а також із більшим залученням абстрактного мислення. Дехто надає перевагу використанню зорового каналу, в інших ситуаціях сильніше впливають слухові подразники, а ще інші діти мусять торкатися смакувати, маніпулювати [65, с.42].

Водночас досвід засвідчує, що для ефективного оволодіння мовою замало оперувати певним набором лексичних граматичних відповідників. Для успішної комунікації, спонтанного породження мови учень повинен володіти певною ментальною гнучкістю, навичками проникнення в інший мовний світ, відчувати дух мови. Лінгвістичний менталітет учня передбачає певний обсяг механізму думання цією мовою, «обживання» мовних світів. А для цього потрібні і неабияка творчість духу, і лінгвістичні навички, які набуваються повсякденною працею. Навички думати цією мовою, яку вивчаєш, - необхідна передумова для опанування. Виховання мовного чуття – складна, комплексна проблема, вирішення якої потребує щоденної праці учнів, учителя та батьків [20, с.15].

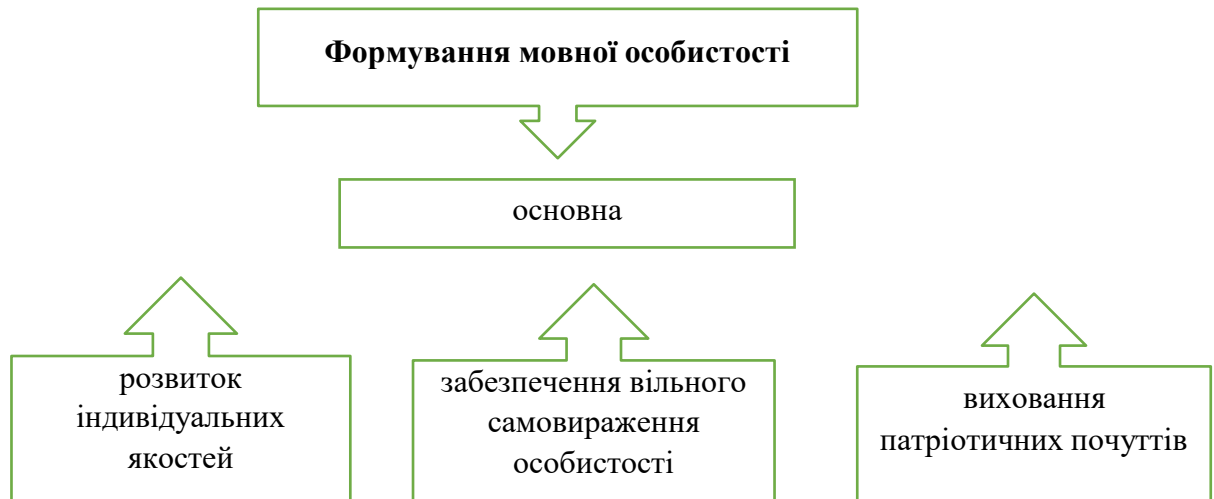

Рис. 1.3. *Формування мовної особистості учня початкових класів*

Однак у науковій літературі немає відповіді на важливе питання мовної освіти: як можна навчити всіх за одним методом, якщо кожен учень – це індивідуальність. Дати відповідь на нього – актуальне завдання сучасної лінгводидактики.

Таким чином, узагальнюючи викладене вище, маємо підстави стверджувати, що під час використання компетентнісного підходу в розвитку українського усного мовлення учнів першого класу з навчанням румунською мовою необхідно враховувати неспорідненість двох мов, специфіку мовного середовища, переваги усного мовлення в щоденному житті кожної людини, використовувати ефективні форми, методи, засоби і прийоми формування комунікативних умінь і навичок. Важливо враховувати і те, що від їх рівня залежить успішність учня як у навчанні, так і житті загалом.

Висновки до розділу 1

Вивчення й системний аналіз джерельної бази дослідження визначеної наукової проблеми дали підстави зробити наступні висновки:

Встановлено, що в нормативно-законодавчих документах нашої держави вільне володіння українською мовою і здатність спілкуватися нею під час вирішення життєво важливих особистих, суспільних і виробничих проблем є

необхідною умовою життєдіяльності і запорукою соціальної успішності її громадян. Досконале опанування державною мовою учнями – представниками національних меншин визначено головною метою закладів загальної середньої освіти з навчанням їх рідною мовою, а основним засобом її досягнення обрано компетентнісний підхід як найбільш ефективний у формуванні українськомовної особистості школяра.

З'ясовано, що різні аспекти впровадження компетентнісного підходу в освітній процес, зокрема і в навчання української мови учнів початкових класів, досліджують О.Біляєв, А.Богущ, М.Вашуленко, Н.Голуб, М.Кірик, С.Криган, К.Пономарьова, О.Савченко, О.Хорощковська та інші лінгводидакти. Головний акцент у їх дослідженнях зроблено на оволодінні комунікативними вміннями і навичками, оскільки в дітей молодшого шкільного віку легко формуються мовленнєвий слух та артикуляція, вони швидко засвоюють нові слова і сталі вислови, прагнуть до спілкування іншою мовою і таким чином набувають необхідний мовленнєвий досвід, що дозволяє їм адекватно поводитись у різних навчальних і життєвих ситуаціях.

Навчання української мови як державної, відповідно до чинних нормативних документів, розпочинається в першому класі з усного курсу, метою якого є формування в учнів елементарних умінь із двох видів мовленнєвої діяльності – слухання-розуміння українського мовлення та говоріння (діалогічного і монологічного мовлення). Ефективність цього процесу на уроках української мови забезпечує опора на знання учнів з рідної мови (виявлення спільного і відмінного у виучуваних мовах), включення дітей у безпосереднє спілкування новою мовою, використання інтерактивних методів і засобів, інноваційних педагогічних технологій мовної освіти для створення відповідних комунікативних ситуацій, наближених до реалій повсякденного життя молодших школярів. Впровадження їх повинно здійснюватися з обов'язковим урахуванням психолінгвістичних особливостей засвоєння української мови як другої і неодмінно на засадах компетентнісного підходу як

найбільш ефективного в мовній освіті учнів ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин.

Встановлено, що завдяки цьому підходу опанування другої мови будується адекватно реальному процесу мовленнєвого спілкування, тобто максимально зближено процеси навчання і мовленнєвої комунікації за такими параметрами: комунікативно вмотивована поведінка вчителя і учнів під час уроку; наявність предметів процесу спілкування, що забезпечується ретельним відбором комунікативно-мовленнєвих намірів, тем, ситуацій спілкування, які відображають інтереси та потреби молодших школярів. Водночас нові реалії освітнього процесу, побудованого на засадах компетентнісного підходу, вимагають оновлення форм, методів, прийомів і засобів навчання, особливо української мови як державної в ЗЗСО з навчанням румунською мовою.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА РОЗВИТКУ УСНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В КЛАСАХ З НАВЧАННЯМ РУМУНСЬКОЮ МОВОЮ НА ЗАСАДАХ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

2.1. Стан досліджуваної проблеми у сучасній практиці шкільного навчання

На сучасному етапі розвитку початкової мовної освіти в Україні одним із найважливіших завдань лінгводидактики є пошуки вченими, методистами, педагогами-практиками ефективних шляхів оволодіння державною мовою представниками національних меншин, вільного опанування уміннями і навичками спілкування нею в суспільному житті. Результати цього процесу втілені в чинних нормативно-методичних документах – програмах, підручниках, методичній літературі, інструктивних матеріалах.

Зокрема, Державним стандартом метою початкової освіти визначено всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості. А першою ключовою компетентністю, якою повинен насамперед оволодіти школяр, встановлено вільне володіння державною мовою, що передбачає вміння усно і письмово висловлювати свої думки, почуття, чітко та аргументовано пояснювати факти, а також любов до читання, відчуття краси слова, усвідомлення ролі мови для ефективного спілкування та культурного самовираження, готовність виживати українську мову як рідну в різних життєвих ситуаціях [15]. Отже, йдеться про формування комунікативної, читацької та інших ключових компетентностей; розвиток особистості здобувачів освіти засобами різних видів мовленнєвої діяльності; здатності спілкуватися нею для духовного, культурного і національного самовиявлення, користуватися в особистому і суспільному житті,

міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей. Досягнення цієї мети конкретизовано в навчальній програмі з предмета «Українська мова для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти з навчанням румунською мовою», яка укладена відповідно до Закону України «Про освіту» та Державного стандарту початкової освіти.

Базовий навчальний план ДСПО (2018 р., зміни у 2019 р.) для класів (груп) з навчанням мовою відповідного корінного народу, національних меншин передбачає на вивчення державної мови у 1 – 2 класах 175 год. на рік (5 годин тижнево).

У навчальній програмі для усного курсу української мови, яким розпочинається її вивчення в 1 класі, окреслено «такі завдання:

- формування стійкого інтересу до вивчення української мови;
- формування вмінь слухати-розуміти українське мовлення, розуміти слова, словосполучення, речення, накладні тексти;
- формування мовленнєвого слуху, вмінь розрізняти звуки румунської й української мов;
- збагачення та активізація словникового запасу;
- розвиток орфоепічних умінь і навичок;
- формування вмінь граматично правильно вживати слова під час формулювання думки на рівні словосполучення і речення;
- формування і розвиток комунікативного мовлення діалогічного (3-4 репліки) та монологічного (переказування, розповідь за аналогією, читання напам'ять віршів)» [31, с.1].

Виконання зазначених завдань забезпечує реалізація таких змістових ліній, як «Взаємодіємо усно», «Досліджуємо мовні явища», «Досліджуємо медіа», «Досліджуємо культуру нашої Батьківщини».

Програмою також визначено сфери і тематику мовленнєвої діяльності, яку повинні опанувати першокласники впродовж навчального року. До них, зокрема, «належать:

- особистісна (Хто я? Мої іграшки. Ігри. Розваги. Знайомство. Ввічливість. Родина. Друзі. Людина. Частини тіла. Гігієна);
- соціально-побутова (Дім. Квартира. Допомога вдома. Овочі. Фрукти. Посуд. Їжа (продукти харчування). Одяг. Взуття. Свійські тварини. Румунські й українські національні свята. Українські обряди (відповідно до календарних дат);
- освітня (Школа. Клас. Навчальна приладдя. Навчання. Малювання. Кольори. Лічба (в межах 10);
- публічна (Мій рідний край. Місто. Село. Транспорт. Україна-рідний край. Київ-столиця України);
- природа (Пори року (відповідно до календарних дат). Місяці. Дні тижня. Доба. Гостинний і тваринний світ)» [31, с.5].

У процесі їх засвоєння в учнів 1 класу формуються і розвиваються такі види мовленнєвої діяльності, як аудіювання, діалогічне і монологічне мовлення та досягаються очікувані результати навчання. Аналіз програми засвідчує, що змістова лінія «Взаємодіємо усно» розвиває мовленнєвий слух (організовує увагу під час слухання українського тексту, забезпечує слухання і розпізнавання українських слів, словосполучень і речень, встановлення на слух кількості слів у реченні та інтонаційних особливостей речень, сприймання на слух і розуміння прочитаних учителем або розказаних невеликих текстів та ін.) та слухову пам'ять (сприймання на слух і засвоєння слів, словосполучень і речень, запам'ятовування віршів, лічилок, скоромовок).

Необхідно навчити здобувачів освіти сприймати на слух не лише особливості звучання й наголошування слів, а й розуміти відмінність їхнього значення (брати - брати, руки - руки). Також важливо брати до уваги й те, що діти часто не розрізняють у мовному потоці звуки й звукосполучення української мови, які схожі (але не однакові) зі звуками румунської мови, тому сприймають і вимовляють їх як звуки румунської мови. Наприклад, звук [г] вони сприймають і вимовляють як звук румунської мови [h], тому можуть вимовляти слово *голосно* як *[h]олосно* тощо. Це призводить до орфоепічних

помилки, які згодом відображатимуться під час письма. Тому, формуючи вміння спілкуватися усно, важливо звертати на це увагу, розвивати слухові й моторні аналізатори шляхом використання спеціальних звукових аналітичних і синтетичних вправ, артикуляційних вправлянь (чистомовок, вправ «для слухняного язичка» тощо [31].

Під час їх опанування першокласники набувають навичок спілкування українською мовою (говоріння), тобто складають діалоги (відповідають на запитання; відтворюють діалоги із прослуханих казок; ставлять запитання і дають відповіді за зразком, із опорою на малюнок/серію малюнків; ведуть діалоги за навчальними ситуаціями; відповідають за допомогою вчителя на запитання за змістом тексту), а також переказують, розповідають, описують, тобто виконують комунікативні функції, наближені до реальних життєвих ситуацій [31, с.4].

Уміння говорити українською мовою буде сформоване за умови наявності у здобувачів освіти словникового запасу, орфоепічних умінь, граматичних навичок, володіння формулами українського мовленнєвого етикету. Так, у 1 класі передбачається засвоєння й активізація певного словникового запасу, оволодіння артикуляційною базою української мови, зокрема, вміннями правильно наголошувати слова та інтонаційно оформляти речення, опанування граматичного ладу української мови (на основі мовленнєвих зразків), оволодіння найтипівішими формулами українського мовленнєвого етикету для вираження вітання, прощання, звертання, прохання, подяки, згоди, припущення, заперечення, уточнення [31, с.4].

Засвоєння змістової лінії «Досліджуємо мовні явища» формує в учнів уявлення про існування різних мов, ознайомлює з поняттям українська мова, розвиває орфоепічні уміння, розширює словниковий запас як основу усного мовлення, допомагає практично засвоїти елементарні граматичні поняття, необхідні для створення усних повідомлень та здійснення мовленнєвої комунікації в освітньому просторі і суспільному середовищі.

Змістова лінія «Досліджуємо медіа» дає можливість набути навичок роботи з україномовною медіапродукцією – висловлювати свої думки про переглянуті мультфільми, радіо і телепередачі тощо.

Елементарні знання про Україну, життя, побут, звичаї і традиції українського народу, формули українського мовленнєвого етикету молодшим школярам надає змістова лінія «Досліджуємо культуру нашої Батьківщини». Вони мають бути спрямовані на формування насамперед молодого громадянина України, патріота своєї держави, спроможного до міжкультурного діалогу/комунікації. У результаті засвоєння усного курсу української мови в учнів формується критичне й системна мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати свою думку, керувати емоціями, приймати рішення, співпрацювати з однокласниками.

Міністерство освіти і науки України затвердило також «Типову навчальну програму вивчення української мови у закладах загальної середньої освіти з навчанням угорською мовою для 1-2 класів (2018) та 3-4 класів (2019) Нової української школи, метою якої є розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей українською мовою; розвиток здатності спілкуватися нею для духовного та культурного самовияву, формування шанобливого ставлення до української культурної спадщини; розвиток емоційно-чуттєвого досвіду, мовленнєво-творчих здібностей; формування навичок усвідомленого підходу до розуміння і порівняння мовних елементів української та угорської мов для їх подальшого планомірного вивчення.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

- виховання в учнів позитивного емоційно-ціннісного ставлення до української мови, читання, дитячої книжки, формування пізнавального інтересу до українського слова, прагнення вдосконалювати своє мовлення;
- розвиток мислення, мовлення, уяви, інтелектуальних і літературно-творчих здібностей школярів, сприяння індивідуальному самовияву учнів

та взаємодії між ними через розвиток комунікативних умінь;

- формування повноцінних навичок читання і письма, уміння брати участь у діалозі, інсценізаціях, створювати короткі усні й письмові монологічні висловлення;
- формування вмінь працювати з різними видами та джерелами інформації;
- формування умінь опрацьовувати тексти різних видів (художні, науково-популярні, навчальні, медіатексти);
- дослідження мовних одиниць і явищ, опанування початкових лінгвістичних знань і норм української мови;
- залучення молодших здобувачів освіти до практичного застосування
- умінь з різних видів мовленнєвої діяльності в навчальних і життєвих ситуаціях [32].

Однак завдання, задекларовані у типових програмах, за твердженням М.Кірик, здебільшого залишаються лише деклараціями. На жаль, більшість учнів 1 класу, їхні батьки не мають мотивації до вивчення державної мови насамперед через незалученість у мовне середовище, небажання батьків допомогти дитині у вивченні державної мови або брак власних знань. Як наслідок, угорсько- мовні першокласники на початку навчального року практично аудіативних умінь не мають [20, с.16].

Наголосимо водночас, що в ЗЗСО з навчанням румунською мовою Чернівецької області практична реалізація навчальної програми з усного українського мовлення, відповідно до календарно-тематичного плану починається вже з першого дня перебування дітей у школі. Цей процес, як правило, започатковує бесіда вчителя про Україну – нашу Батьківщину, яка супроводжується декламуванням віршів про рідну Вітчизну, демонстрацією відео-сюжетів про красу її природи, слуханням українських пісень, розгляданням наявних у підручнику ілюстрацій. На цьому ж уроці учні знайомляться з державними символами і гімном України. Надалі засвоєння усного курсу української мови набуває систематичного характеру і відбувається під час «Ранкових зустрічей» та «Ранкового кола», а також на

уроках з цього предмета. Досвід педагогів-практиків переконує, що в активізації навчальної діяльності першокласників, залученні їх до співпраці з учителем і товаришами важливу роль відіграє початок уроку. За нашими спостереженнями, він дає можливість педагогу:

- ✓ адаптувати учнів до нових навчальних умов;
- ✓ зняти напругу і страх в очікуванні контролю;
- ✓ мобілізувати учбові можливості учнів;
- ✓ формувати стиль уроку, сприяти створенню пізнавальної атмосфери навчальної діяльності;
- ✓ «задати» настрій, ставлення та мотивацію навчання;
- ✓ дисциплінувати учнів та організувати їх;
- ✓ згуртувати школярів у розв'язанні пізнавальних задач;
- ✓ надати їх колективним зусиллям цілеспрямованість та цілісність.
- ✓ залежно від теми уроку та складності виучуваного матеріалу його можна розпочати рідною мовою учнів, поступово перекладаючи слова українською мовою. На цьому етапі доречним є використання віршів-привітань, українських пісеньок, відеороликів, дидактичних ігор тощо.

Необхідно зазначити, що для першокласників важливою діяльністю є ще ігрова, а навчальна підтримується за рахунок самозадоволення зростання самооцінки, самоповаги, усвідомлення необхідності навчання. Стимулом для цього є похвала, позитивне оцінювання досягнень учнів. Тому на уроках української мови потрібно:

- ✓ «Навчати, граючись» або «граючись, навчати». Гратися – це завжди весело, цікаво. Під час гри дитина позасвідомо, без напруги завоює, і закріплює надзвичайно багато інформації.
- ✓ Створювати ситуації успіху для дитини, зробити процес навчання цікавим для малюка.
- ✓ Розвивати природну допитливість дитини, зробити процес навчання цікавим для малюка.

- ✓ Встановити позитивні стосунки із батьками школярів. Від ставлення до школи та до вчительки всієї сім'ї та дитини залежить і бажання цієї дитини вчитися.
- ✓ Навчити учнів поділяти складні завдання на етапи і виконувати ці етапи послідовно.
- ✓ Враховувати, що за типом сприйняття нового матеріалу учнів умовно можна поділити на три типи: візуали, аудіали та анестетики.
- ✓ Добирати такі методи, прийоми та засоби навчання, за яких учень будь-якого з цих типів був би успішним і почувався б комфортно.

Доцільно наголосити, що сучасні лінгводидакти відводять методам і прийомам провідну роль у навчанні молодших школярів, оскільки вони забезпечують активне включення учнів у навчальну діяльність, дають можливість урізноманітнити її, підвищують ефективність освітнього процесу загалом.

Констатуємо, що в початковій школі основним засобом навчання є підручник, який може бути орієнтований на реалізацію компетентнісного підходу в освіті і будуватися на таких принципах, як системний, цільовий, діяльнісний, компетентнісний, синергетичний, технологічний. Слушною видається думка М.Кірик, що «важливою складовою забезпечення навчально-розвивальної функції підручників є систематизація запропонованих у них навчальних вправ і завдань. Основні її ознаки: спрямованість на засвоєння кінцевих результатів навчання з певної теми; наступність і послідовність між вправами; відповідність логіці засвоєння конкретного мовно-мовленнєвого матеріалу; поступове нарощування складності (від репродуктивних до конструктивних і творчих). Інформація у підручнику має подаватися системно, з урахуванням психологічних особливостей світосприйняття дітей, які вивчають українську мову як державну. Водночас завдання, спрямовані на розвиток мовлення та комунікативні вправи й завдання не є тотожними» [20, с.19].

Підручник для 1 класу, спрямований на реалізацію компетентнісного

підходу в навчанні учнів – представників національних меншин, на розвиток їх мовленнєвої компетентності, повинен бути побудований з урахуванням сучасних освітніх принципів: дитиноцентризму, природовідповідності, науковості, доступності, логічної послідовності - і зорієнтований на усні види мовленнєвої діяльності: аудіювання: слухання-розуміння, говоріння.

Наголошуємо, що відповідно до Концепції Нової української школи, підручник повинен сприяти формуванню системи цінностей, розвитку толерантності, співчуття, справедливості, чесності тощо. Українознавчий компонент навчальної книги має бути спрямований на виховання любові до рідного краю та свого народу, пошани до наших історичних діячів та зацікавленості й підтримки народних традицій.

Таким вимогам відповідає в основному підручник «Українська мова» для ЗЗСО з навчанням румунською мовою (автори Н.Палій, М.Одинак, М.Істратій), рекомендований МОН України для учнів 1 класу [38, 39]. Слід зазначити, що його зміст складають малюнки, які відображають тематику всіх сфер, передбачених навчальною програмою. Наскрізною є змістова лінія «Досліджуємо культуру нашої Батьківщини», як покликана виховати громадянина України, котрий поважає національні символи, мову й культуру та з повагою ставиться до надбань інших народів, які проживають на території держави.

Водночас вони виконують своєрідну функцію «апарату орієнтування», дають можливість пов'язати навчання з життям, служать наочним матеріалом для формування слухо-вимовних навичок і мовленнєвих умінь учнів. Зокрема, предметні і сюжетні малюнки сприяють засвоєнню нових слів, побудові діалогічного і монологічного мовлення, підвищенню інтересу до вивчення української мови. Доцільно наголосити, що малюнки є ефективним засобом для виконання логічних вправ, з'ясування та уточнення лексичного змісту слова; усвідомлення багатозначності слова, побудови синонімічних рядів, добору слів, протилежних за значенням; побудови словосполучень, речень, зв'язних висловлень. Сприяють цьому аудіозаписи тестів для прослуховування. Їх

правильне використання дає можливість вчителю формувати усне мовлення молодших школярів, розвивати пам'ять, логічне мислення.

З метою виявлення дидактичних можливостей ми провели їх аналіз у його першій частині за якою розпочали навчатися учні в 1 класі. Результати аналізу наведено в таблиці 2.1.

**Аналіз
ілюстративного матеріалу підручника «Українська мова» для 1 класу**

Методичні можливості ілюстративного матеріалу	Використання малюнків у методичному апараті підручника	
	кількість	%
Ілюстрації для засвоєння нових слів	176	49,29
Ілюстрації для складання речень	68	19,32
Ілюстрації для діалогічного мовлення	25	7,0
Ілюстрації для монологічного мовлення	58	16,3
Ілюстрації для прослуховування аудіозаписів	15	4,2
Ілюстрації, що вимагають вивчення напам'ять віршів, пісень	6	1,71
Ілюстрації казок	4	1,11
Ілюстрації народних ігор	5	1,42
Разом	357	100

Дані таблиці 2.1. засвідчують, що найбільше уваги автори підручника приділяють збагаченню лексичного словника першокласників з нової для них мови (49.29%), складанню речень (19.32%), розвитку монологічного мовлення (16.3%).

Проте завдання до малюнків недостатньо орієнтують учнів на розвиток діалогічного мовлення (7%), прослуховування аудіозаписів (4.2%), вивчення напам'ять віршів, пісень українською мовою ((1.71%). Автори загалом вдалого і цікавого підручника для початкового засвоєння усної мовленнєвої діяльності (аудіювання, діалогічного і монологічного мовлення) не в повній мірі використовують українські народні казки (1.1.%) з можливістю їх драматизації та народні ігри українців (1.42%), які включають дітей в безпосередню мовленнєву атмосферу. Наші міркування суголосні думкам лінгводидакта

Л.Шевчук, яка, оцінюючи підручник на предмет вмісту вправ і завдань для словникової роботи з метою збагачення лексичного запасу молодших школярів, констатувала: у чинних підручниках для 1 класу закладів з навчанням угорською, румунською, російською мовою вміщено різноманітні завдання для словникової роботи. Разом з тим для ефективної словникової роботи учнів 1 класу у навчанні української мови доцільним є використання додаткових вправ і завдань. Необхідним також є створення та експериментальна перевірка відповідних навчальних, методичних посібників, дидактичних матеріалів, аудіо- та відеоматеріалів [70, с.292-305].

Поділяємо думку М.Кірик, що підручник з української мови сьогодні - основний, проте не єдиний компонент цілого комплексу сучасних засобів навчання. Формування комунікативної компетенції неможливе без застосування засобів для аудіювання, а в початковій школі - ще й для розробки дрібної моторики руки, для залучення якомога більшої кількості аналізаторів (зорового, слухового, моторного, кінестетичного) [21, с.56]. Мовленнєвому розвитку сприятимуть створення комунікативних ситуацій на основі мультфільмів, коміксів тощо; розігрування казок; мімічні ігри, спів, ігрові шоу та ін.

Зрештою, це підтвердили під час анкетування та інтерв'ю десять учителів початкових класів ЗЗСО з навчанням румунською мовою Чернівецької області, з якими ми спілкувалися на констатувальному етапі дослідження (додаток Б). Водночас вони зазначили, що в навчанні української мови широко використовують відео- та аудіоматеріали з різних сайтів інтернету, наявну в класах наочність, роздатковий матеріал.

Анкетування вчителів, проведене з метою виявлення особливостей використання ними компетентнісного підходу до навчання усного мовлення учнів 1 класу, показало, що 80% педагогів розуміють сутність компетентнісного підходу і впроваджують його в освітній процес. Однак тільки 60% опитаних враховує під час його застосування індивідуальні особливості першокласників, а 70% - фактори, що впливають на засвоєння здобувачами

освіти державної мови. Серед основних чинників, що ускладнюють цей процес, освітяни назвали відсутність україномовного середовища в сім'ї учнів (40%) та зацікавлення батьків у вивченні української мови їх дітьми (30%), поширення російської мови в мережі Інтернет (40%), недостатню кількість методичної літератури та дидактичних матеріалів для початкового навчання українського усного мовлення молодших школярів, що спонукає їх до пошуку додаткових навчальних засобів (30%). З метою мотивації учнів-представників національних меншин до оволодіння державною мовою всі вчителі проводять спеціальні уроки на такі теми як «Я вивчаю українську мову», «Україна – моя Батьківщина», «Хочу знати українську мову», бесіди про значення державної мови в житті громадянина України, використовують на уроках різні жанри українського фольклору, розпочинають їх з віршів-привітань, дитячих пісеньок, які налаштовують школярів на сприйняття українського мовлення, засвоєння нового навчального матеріалу. В освітньому процесі 70% респондентів віддають перевагу формуванню в учнів навичок діалогічного мовлення, що забезпечує їм можливість спілкування у різних навчальних, а також життєвих ситуаціях, і лише 30% орієнтовані на розвиток монологічного мовлення, перевагу якому віддає чинний підручник. Для розвитку усного мовлення переважно використовуються методи розігрування діалогів, складання монологів, сюжетно-рольові ігри, інсценування казок, усний опис на основі пережитого, побаченого, почутого, творчої уяви, ситуативні вправи, різні комунікативні ситуації.

Для збагачення лексичного запасу учнів як основи розвитку їхнього усного мовлення 90% учителів використовує, крім підручника, різноманітну наочність (показ натуральних предметів, чучел, макетів, муляжів, репродукцій картин, проведення дидактичних ігор «Магазин», «Кому що потрібно?», «Чарівна торбинка» та ін.), ситуативні вправи, рухливі та рольові ігри і казки, роботу в парах і групах з графічними організаторами, флешкартами тощо.

У розвитку усного мовлення першокласників 80% респондентів використовує освітнє середовище класу, яке обладнане відповідно до вимог

Концепції Нової української школи 40% вчителів вказали на наявність у класах спеціально обладнаного куточка для навчання української мови. Проте 30% анкетованих відзначили недостатнє забезпечення ЗЗСО з навчанням румунською мовою наочністю, аудіо- і відеоматеріалами державною мовою. зошитами з друкованою основою, методичною літературою, інтерактивними дошками, ноутбуками та ін., що обмежує навчальну діяльність учителя і учнів на уроках української мови.

Викладене вище дає підстави стверджувати, що вивчення української мови в початкових класах з навчанням румунською мовою стало цікавішим і більш різноманітним. Проте Нова українська школа переходить на сучасний зміст навчання, що базується на принципах особистісно орієнтованого навчання, комунікативно-діяльнісного підходу, на врахуванні вікових і психологічних особливостей учнів, застосуванні сучасної методики викладання, реалізації нових здобутків лінгводидактики, що вимагає ефективного використання в мовній освіті молодших школярів, особливо на її початковому етапі компетентнісного підходу – основоположного чинника формування мовної особистості громадянина України.

2.2. Система роботи з розвитку усного мовлення молодших школярів на уроках української мови на засадах компетентнісного підходу

Процес оволодіння мовою в людини відбувається спонтанно, в природній обстановці, адже з перших днів життя дитина чує її від батьків, рідних і близьких людей, відтак сприймає її в довіллі і опановує таким чином навчання усного володіння рідною / материнською мовою. Цілеспрямований процес навчання мови, становлення і розвиток мовної особистості має організований характер, відбувається в спеціально створених умовах і проходить, як правило, в закладах освіти різного типу, що діють у рідномовному довіллі. Опанування ж іншої / другої мови, на відміну від засвоєння першої, забезпечується спеціально організованим іншомовним середовищем і буде успішним за

максимального наближення / ідентичності до природнього, звичайного і комфортного для носія рідної мови. На його створення в ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин зорієнтована низка законодавчих нормативно-інструктивних документів та щорічних методичних рекомендацій МОН України щодо організації освітнього процесу в початковій школі, зокрема й навчання державної мови. Важливо, що вони надають право педагогічним працівникам на вільний вибір форм, методів і засобів навчання, освітніх методик і технологій, насамперед методик компетентнісного навчання відповідно до освітньої програми закладу освіти.

Зважаючи на зазначене, нами для досягнення мети дослідження та виконання його завдань у Драницькому ліцеї Мамализької ОТГ Дністровського району Чернівецької області було проведено педагогічний експеримент із залученням до нього 23 учнів 1 класу. Проходив він з вересня 2021 року по травень 2022 року в три етапи. На констатувальному етапі (перший тиждень навчання) за допомогою індивідуальних бесід та спеціальних вправ виявлено стан готовності першокласників до навчання української мови. На другому – формуальному етапі (вересень 2021 р. – травень 2022 р.) апробовано систему роботи з розвитку усного мовлення молодших школярів на засадах компетентнісного підходу. Заключний етап експериментального дослідження (останній тиждень травня 2022 р.) дав можливість перевірити ефективність системної роботи у формуванні комунікативної компетентності учнів на уроках української мови як державної.

На констатувальному етапі для виявлення наявного рівня сформованості в першокласників слухо-вимовних навичок було виокремлено такі критерії: 1) правильна вимова звуків. Показниками визначення і контролю були: вимова ізольована, вимова у слові, вимова у словосполученні; 2) фонематичний слух. Показники визначення і контролю: розрізнення звуків на слух, впізнавання звуків на слух; 3) фонематичне сприймання. Показники визначення і контролю: диференціація схожих звуків на слух, ідентифікація схожих звуків на слух. Так, для визначення показників за першим критерієм пропонувалися завдання

«Скажи так, як я», «Пригадай різні слова», «Знайди спільний звук на картинках», «Що звучить навколо нас», «Чарівні звуки». Стан розвитку фонематичного слуху з'ясовували за допомогою завдань «Плесни в долоньки», «Підкажи звук», «Хто краще чує?», «Хто уважний?». Для перевірки стану розвитку фонематичного сприймання в учнів використано завдання: «Впізнай звук у слові», «Визнач місце звука», «Чи вмієш слухати?».

На даному етапі пропонували дітям вимовляти звуки ізольовано (наприклад: свистячі звуки с, з, ц; шиплячі звуки ш, ж, ч; сонорні звуки р, л; фарингальний звук г; задньоязиковий звук г'), у слові та словосполученні перевіряли фонематичний слух.

Під час виконання цих завдань та в індивідуальних бесідах з учнями впродовж першого тижня навчання, які проводили досвідчені вчителі початкових класів Драницького ліцею, встановлено, що більшість дітей (60%) розуміє українську мову на побутовому/домашньому рівні, може висловитися нею, але не володіє культурою мовлення; 20% учнів може спілкуватися нею за допомогою вчителя, проте допускає помилки при формуванні словосполучень і речень, порушуючи правила граматичного зв'язку; 12% школярів не можуть висловитися українською мовою. Характерними помилками першокласників є неправильна вимова окремих звуків (76%), неточний добір слова (56%), невідповідність слів-ознак (72%), неправильне наголошування слів. Найтиповішими помилками були: заміна звука [л] звуком [н] (*лампа* замість *лампа*, *пенан* замість *пенал*, *крино* замість *крило*, *стін* замість *стіл*); звуків [ш] і [ж] звуками [с] і [з] (*зук* замість *жук*, *заба* замість *жаба*, *ніз* замість *ніж*, *салаз* замість *шалаш*, *сиска* замість *шишка*, *сорти* замість *шорти*); звук р замінювався у такий спосіб (*лучка* замість *ручка*, *тли* замість *три*, *когона* замість *корона*, *комаг* замість *комар*) або зовсім опускався (*сооска* замість *сорочка*, *коова* замість *корова*, *учка* замість *ручка*) тощо.

Одержані результати були враховані під час формувального етапу експерименту, який проводився в межах виконання вимог чинної програми та відповідно до календарно-тематичного плану на засадах індивідуально-

диференційованого підходу (давав можливість орієнтуватись на різний рівень мовленнєвого розвитку школярів) з урахуванням їх вікових психологічних особливостей та забезпечення мотивації навчально-мовленнєвої діяльності в процесі спілкування. Навчання державної мови носило системний характер і включало послідовну систематичну роботу над звуком, словом, словосполученням, побудовою речень, монологів і діалогів, тобто тих мовних одиниць, засвоєння яких передбачено навчальною програмою. Зважали і на те, що необхідною умовою для успішного розвитку усного мовлення є впровадження компетентнісного підходу, який забезпечує правильність вимови і розуміння учнем значення слова, усвідомлення граматичних форм, структури речень та словосполучень, сутність діалогу і монологу, здатність їх створювати. Перевагу при цьому надавали практичній спрямованості змісту кожного уроку, його зорієнтованості на реальні життєві події і ситуації.

У процесі навчання нами враховувався різний рівень ознайомлення учнів з українською мовою і відповідно добиралися методи та прийоми навчальної діяльності. Ми брали до уваги і той фактор, що школярі опановують мову більш ефективно, коли їм створено належні умови для активного спілкування, а освітнє середовище насичене матеріалами, ресурсами та наочними інструментами, які дають змогу взаємодіяти між собою, спілкуючись державною мовою (додаток А).

Відповідно до сучасних вимог і Концепції Нової української школи обладнали в класі сім зон з інформацією та дидактичними засобами державною мовою:

- осередок комунікації (килимочок, коло вибору, стенд «Мій настрій»);
- тематичний осередок (навчальний матеріал до тем, що вивчаються);
- осередок тиші (диванчик, пуфи, іграшки);
- осередок матеріалів (приладдя для навчання, підручники, зошити);
- осередок новин (стенди з новинами, списками, розкладом);
- осередок читання (книги для читання);
- осередок вчителя (речі вчителя).

Взяли до уваги і те, що організація освітнього процесу навчального кабінету потребує широкого використання новітніх ІТ – технологій, сучасних мультимедійних засобів навчання, оновлення навчального обладнання та дидактичних засобів, які підвищують ефективність взаємодії суб'єктів освітнього процесу та забезпечують досягнення навчальної мети.

Поділяємо думку дослідників, які стверджують, що одним із важливих чинників для розвитку самовизначення і самоактуалізації учнів є забезпечення можливості здійснювати вибір у класі (наприклад: вибір навчальних матеріалів, підходу до вирішення проблеми, місця за столом, де вони хочуть працювати та ін.) і, відповідно, приймати самостійні рішення, усвідомлюючи при цьому їх наслідки. Під час класних занять учні - активні учасники навчальної діяльності: вони спостерігають, досліджують, слухають, міркують, ставлять запитання та доходять розуміння [36, с. 30-33].

Цьому сприяє організація роботи в парах і групах над завданнями, які вони самі обрали і які вимагають від них обговорення змісту. Під час роботи в групах учні використовували мову в ситуаціях, які більше нагадують їхнє щоденне життя (додаток В).

У процесі експериментального навчання було враховано і те, що організація освітнього процесу повинна базуватися на таких принципах:

- принцип діяльнісного характеру навчання;
- принцип комунікативної спрямованості навчання;
- принцип ситуативності й тематичної організації навчання;
- принцип інтегрованого навчання всіх видів мовленнєвої діяльності.

Практичне застосування цих дидактичних принципів дає можливість здобувачам освіти адекватно спілкуватися державною мовою з носіями цієї мови і культури як мети вивчення української мови, а також, що надзвичайно важливо «допоможе вирішувати проблему зняття психологічних і культурологічних бар'єрів і шоків, що виникають у процесі входження в нову лінгвокультурну спільність.

Системний підхід уже з першого уроку передбачав засвоєння нових слів з

виучуваної теми, слухання розповіді вчителя, повторення за ним слів та найпростіших речень, відповіді на запитання вчителя, складання речень, розігрування діалогів, вивчення напам'ять віршів, слухання і драматизацію українських народних казок тощо. Та особлива увага зверталась на вимову звуків, формування орфоепічної культури, оскільки вони зустрічали у цій сфері пені труднощі. Прикладом системного застосування таких методів, прийомів і засобів є урок на тему «Як хліб іде до нашого столу» (додаток Г). Для формування аудіативних умінь, які передбачають вправлення першокласників у запам'ятовуванні прослуханих слів, словосполучень, речень, невеликих за обсягом висловлень учням пропонувались такі завдання: послухати кілька відомих слів і відтворити їх у тій самій або довільній послідовності; із вилученого ряду слів вибрати назви визначених учителем речей (навчального приладдя, одягу тощо); овочів і фруктів; вилучити зайве слово з тематичної групи; визначити кількість слів у сприйнятті на слух реченні; розпізнати завершене і незавершене речення. Використання цих та інших методів і прийомів у розвитку усного мовлення учнів 1 класу демонструємо на прикладі уроку на тему «Слова - назви овочів і фруктів» (додаток Д).

Мета уроку: ознайомлювати учнів зі словами – назвами овочів та фруктів; активізувати лексичний запас дітей; формувати вміння зв'язано висловлюватися; розвивати діалогічне мовлення, спостережливість, пам'ять; прищеплювати любов до рідної мови, інтерес до української народної творчості; працелюбність. У процесі його проведення учні мають збагатити свій лексичний запас словами: баклажан, біб, буряк, гарбуз, горох, кабачок, капуста, картопля, квасоля, морква огірок, перець, помідор, редька, часник, цибуля, кріп, петрушка; абрикоси, груші, яблука, сливи. Для забезпечення ефективності освітнього процесу використовують предметні малюнки із зображенням овочів та фруктів, картина «Осінь», підручник «Українська мова», 1 клас, Н. Палій, М. Одинак, М. Істратій. Урок починається з підготовки до сприйняття іншомовного, бо для учнів українська мова не є рідною. Після привітання з учителькою і Смайликом дружно співають пісню, далі виконують

артикуляційно-вимовні творчі вправи (відтворення звуків птахів, тварин, комах, краплинок дощу). Проблемна ситуація створюється за допомогою загадки про осінь. Словникова робота проводиться за допомогою демонстрації дарів осені (овочі, фрукти), які діти повинні назвати і таблиці їх малюнками.

Активізує пізнавальну діяльність учнів гра «Розклади в кошики», відгадування загадок. Для збагачення словникового запасу першокласників використовуються ігри «Чарівна скринька», «Крокодил», «Що у борщик» (учні вивчають віршик напам'ять і вибирають з кошика овочі, які кладуть у борщик, називаючи їх), робота над прислів'ями. Закріпленню знань сприяє гра «Перекладач»: один учень називає слова – назви овочів та фруктів румунською мовою, а сусід українською. До творчої діяльності першокласників спонукає домашнє завдання такого типу: «Розкажіть про все, чого навчилися, удома спробуйте із батьками скласти свою загадку про ваш улюблений овоч або фрукт».

Практика засвідчує, що така організація уроку мотивує учнів до вивчення державної мови, формує їх усне українське мовлення, допомагає увійти в лінгвокультурний простір України.

У формуванні умінь і навичок усного мовлення першокласників на засадах компетентнісного підходу систематично застосовувались новітні технології, інноваційні методи і засоби навчання другої мови, якою є для них українська мова.

Так, «Лист до вчителя» найчастіше використовували на етапі мотивації навчальної діяльності. Учні малювали власну думку про те, чого вони очікують від уроку (що хочуть дізнатися, чого навчитися, що пригадати), виходячи з його теми. У такий спосіб проводився і етап підсумку уроку, щоб школярі могли довести і обґрунтувати свою точку, відповідаючи на питання за схемою: я вважаю...; тому що...; отже, ...

Інтерактивний метод «Займи позицію» корисний для роботи з дискусійними питаннями. Його можна використовувати на початку уроку для демонстрування розмаїття поглядів на проблему, що вивчатиметься, або після

опанування учнями певної інформації з проблеми й усвідомлення ними можливості протилежних позицій щодо її вирішення. Слід використовувати дві протилежні думки, які не мають одної (правильної) відповіді, наприклад, *«Як ви думаєте: відповідальність за мовні вчинки необхідна (потрібна)/відповідальність за мовні вчинки зайва?»*.

Розглядаючи на уроці української мови протилежні позиції стосовно дискусійної проблеми, учні:

- ✓ ознайомлюються з альтернативними поглядами;
- ✓ прогнозують, які наслідки матимуть індивідуальні позиції і рішення для суспільства, для окремих людей;
- ✓ на практиці використовують уміння захищати власну позицію;
- ✓ вчаться вислуховувати інших;
- ✓ отримують додаткові знання з теми.

Як організувати роботу?

1. Учитель пропонує учням дискусійне питання і просить їх визначити власну позицію. Розміщує плакати у протилежних кутках кімнати.
2. На одному з них написано «згодний (згодна)», на іншому - «не згодний (не згодна)» або пропонує три позиції:

За	Не знаю	Проти
----	---------	-------

Обговорює з учнями проведення вправи.

3. Пропонує учасникам стати біля відповідного плаката залежно від їхньої думки щодо обговорюваної проблеми, «проголосувати».
4. Кілька учасників обґрунтовують свою позицію. Можна запропонувати всім, хто поділяє одну і ту саму точку зору, обговорити її і виробити спільні аргументи на її захист.

Після викладу різних точок зору запитуємо «чи» не змінив хто-небудь з учасників своєї думки і чи не хоче перейти до іншого плаката. Слід пропонувати учням обґрунтувати причини свого переходу. Учасники називають найбільш переконливі аргументи своєї та протилежної сторони.

У процесі навчання переконалися, що в розвитку усного мовлення

(діалогічного й монологічного) доцільно широко використовувати роботу в парах і невеликих групах, об'єднуючи в них школярів з різним рівнем мовленнєвого розвитку. Такий підхід дає можливість висловитись більшості учнів класу. При цьому було важливо прищеплювати школярам культуру спілкування, яка виявляється не тільки в доречному використанні формул мовленнєвого етикету, а й в умінні уважно слухати співрозмовника; призупиняти своє мовлення, щоб дати можливість висловитись іншому; погоджувати свої репліки з тим, що сказав співрозмовник; в умінні сказати йому схвальне слово, висловити критичне зауваження в такій формі, щоб нікого не образити та ін.

Формування цих умінь і навичок відбувається під час вивчення на засадах компетентнісного підходу таких тем, як «У країні ввічливості» (засвоєння слів-привітання і прощання, слухання розповіді «Як ми вітаємось», практичне опанування звертань (мамусю, бабусю, татусю, дідусю), розігрування ситуацій вітання і прощання), «Ми слова чарівні знаєм і в розмові їх уживаєм (засвоєння слів ввічливості будь ласка, дякую, вибач, вибачте, прошу), «Ми дружимо» (засвоєння слів друг, дружба, дружити, гратися разом, складання розповідей та діалогів за малюнками, розігрування ситуацій) та ін.

Як уже зазначалося, важливим завданням початкового усного курсу української мови є збагачення лексичного запасу учнів 1 класу. Для його реалізації вчителю необхідно використовувати «компетентнісно орієнтовані навчальні засоби, які повинні містити:

- цілісну систему завдань і вправ, доступних для учнів певної вікової категорії;
- диференційований матеріал з урахуванням рівнів розвитку дітей;
- раціональне співвідношення завдань для тренування і творчого використання;
- завдання, що передбачають роботу в парі й групі, фронтальну та індивідуальну;
- завдання на вільний вибір тощо» [50, с.50-51].

У процесі навчання державної мови переконались, що правильне застосування цих засобів сприяє досягненню таких цілей в формуванні умінь і навичок усного мовлення першокласників:

- засвоєння нових, не відомих їм раніше слів чи нових значень відомих слів;
- введення окремих слів у контекст, зіставлення близьких або протилежних за значенням слів, засвоєння багатозначних та емоційно забарвлених слів;
- перенесення якомога більшої кількості слів із пасивного словника в активний;
- усунення нелітературних слів: діалектизмів, жаргонізмів, просторічних і знижених за значенням слів.

Для збагачення словникового запасу першокласників особливу увагу звертали на засвоєння: міжтемної лексики:

- слів - назв ознак предметів за кольором (*червона фарба, жовтий олівець, зелене яблуко*), розміром (*великий дім, мала Наталка, високе дерево*), формою (*круглий стіл, довга лінійка*), смаком (*солодка груша, кисле яблуко, смачний виноград*) і питань до таких слів: *який? яка? яке?*;
- слів - назв дій предметів (*їхати, читати, спати, розмовляти*) і питань до таких слів: *що робить? що зробить?*;
- слів, що характеризують дію, якість (*добре, погано, вголос, хором, число*), вказують на місце предмета (*тут, там, вдома, далеко*) напрям дії (*вгору, вниз, вправо, вліво*), час дії (*вранці, сьогодні, вчора*);
- слів - назв кількості предметів або їх порядку під час лічби (до 10) і питань до таких слів: *скільки? (дві книжки, багато олівців), котрий? (перший день, друге вікно)*, узгодження слів - назв кількості у роді й числі зі словами - назвами предметів (*один зошит - п'ять зошитів, одна ручка - п'ять ручок*);
- особових займенників (без уживання термінів): *я, ти, ми, він, вона, воно, вони*);
- присвійних займенників (без уживання термінів): *мій, моя, моє, мої, твій,*

твоя, твоє, твої, наш, наша, наше, наші, його, її;

- вказівних займенників (без уживання термінів): *цей, ця, це, ці, той, та, ті* тощо;
- питальних слів (*хто? що? який? яка? яке? які? скільки? коли? куди? як? де? що робить (-в, -ла)?*);
- стверджувальних і заперечних (*так, не так, ні, не він*);
 - прийменників (у (в), н, нд, з, від, біля) т сполучників (*і, та, але*) без уживання термінів тощо.

З метою розширення словникового запасу учнів як основи формування їх усного мовлення нами в процесі компетентнісного навчання використано такі методи і прийоми:

1. З'ясування значення слів шляхом використання різних способів: показ предмета чи дії, позначених новим для дитини словом, демонстрація малюнка, добір синонімів, антонімів, введення нового слова у контекст.
2. Виконання завдань на добір слів з певним значенням: дібрати прикметники для опису предметів, для характеристики людини, опису її зовнішності, настрою, свого ставлення до події, до товариша.
3. Введення поданих слів у речення чи тексти: складання речень за малюнками, заміна слів у реченнях відповідними синонімами чи антоніми.

Ефективність їх впровадження в систему розвитку усного мовлення учнів 1 класу засвідчило, наприклад, проведення уроку на тему «Осінь прийшла у гості» (додаток Е). Для підтвердження зазначеного проаналізуємо його структуру і зміст.

Тема: Осінь прийшла у гості.

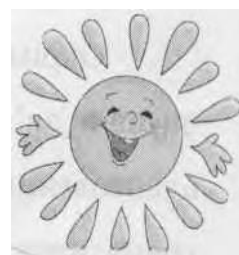
Мета уроку:

- вчити дітей аналізувати почуте, виділяти головне, складати невеликі тексти (3-4 речення);
- вчити описувати предмети за кольором, формою, добирати влучні слова, вирази;

- вчити учнів висловлювати свою думку, активно слухати в умовах усного спілкування, взаємодіяти з однокласниками, виховувати повагу до оточуючих;
- розвивати образне мовлення учнів, збагачувати словниковий запас; виховувати любов до природи рідного краю.

Зазначимо, що мета уроку багатоаспектна, відображає сутність трьох змістових ліній навчальних програм і спрямована на забезпечення розвитку усного мовлення, інтелекту учнів, їх патріотичних почуттів.

Для її досягнення дібрано відповідне обладнання, що відповідає дидактичним вимогам сьогодення і дає можливість урізноманітнити пізнавальну діяльність школярів: комп'ютер, підручник «Українська мова» 1 клас, Наталя Палій, Марія Одинак, аудіо запис, сюжетні малюнки, картки-малюнки для поділу дітей на групи, кольорові олівці та фломастери. Починається урок «Ранковим колом». Діти стають півколом і вчителька радо вітається з ними:

- Годі, діточки, вам спати! Час давно вже вам вставати.
- Гляньте: сонечко сміється!

Для активізації пізнавальної діяльності учнів проводимо бесіду з опорою на їх життєвий досвід:

- Діти, а що побачили ви, коли йшли до школи?
Учням необхідно продовжити речення за відповідним початком.
- «Сьогодні я побачила (побачив) ...».

Технологія «Асоціативний куц»

- Тепло чи холодно надворі?
- Що ще цікавого ви помітили?
- Чи йшов дощ?
- Чи світило нам зранку сонечко?
- Якого кольору стало листя на деревах?
- Яким було небо?

➤ А чи гріло воно?

Після повідомлення теми уроку учням пропонується відгадати загадку:

1. *Невидимка ходить в гаї, всі дерева роздягає. Хто вона?*
2. *Голі поля, мокне земля, дощ поливає, — коли це буває?*

Такий прийом, на нашу думку, активізує розумову діяльність учнів, налаштовує їх на робочий лад.

Сприйманню та усвідомленню нових знань сприяє розповідь учителя відповідно до теми уроку та робота з нею:

Осінь

Прийшла осінь. Холодно. Сонце сховалося за хмарами. Опадають листя: жовті, золоті, червоні. Іде дощ. Птахи відлітають у теплі краї.

(Читаю речення та вказую на малюнки, учні повторюють по 2 - 3 рази. Разом перекладаємо слова рідною мовою).

Важливим елементом уроку є словникова робота (розширює лексичний запас школярів) та вимовляння звуків (й, йі, л', н') і слів з ними.

Для проведення фізкультхвилинки відповідно до теми уроку виконується руханка «Осінні танці», подана у відеозаписі.

Узагальненню й систематизації знань сприяє вивчення на уроці напам'ять вірша «Осіння пора», вправ «Мікрофон», практична робота в групах (клас ділиться на три групи і учні розфарбовують малюнки).

Звершується урок рефлексивною діяльністю. Першокласники закінчують речення: «Я дізнався ...», «Я навчився ...», «Мені на уроці сподобалося ...».

Така структура і технологія проведення уроку повністю відображає запропоновану нами систему роботи з розвитку усного мовлення молодших школярів на засадах компетентнісного підходу, яка передбачає послідовну роботу над звуком, словом, реченням, текстом з використанням різних дидактичних методів, прийомів і засобів.

У розвитку усного мовлення учнів першого класу, як засвідчує освітній процес з навчання державної мови, доцільним є використання ігор та вправ, які повинні відповідати таким педагогічним вимогам:

- правильний підбір дидактичних вправ відповідно до помилок, які зустрічаються в мовленні;
- дидактична вправа повинна мати чітко визначену мету, основне навчальне завдання;
- кожна дидактична вправа повинна збуджувати дитячу думку, сприяти розвитку мислення;
- будувати дидактичну вправу потрібно на знайомому учням матеріалі, пов'язаному з їх життям і діяльністю;
- у дидактичній вправі потрібно передбачати наочний матеріал;
- дидактичні вправи повинні проводитись жваво, цікаво, з використанням ігрового прийому.

Зразки апробованих нами вправ та ігор подаємо у додатку Ж

Таким чином, застосовуючи компетентнісний підхід для розвитку усного мовлення учнів 1 класу, на уроках української мови як державної необхідно дотримуватися гнучкості у виборі інноваційних технологій навчання, створювати ситуації, які активізують пізнавальну діяльність школярів, «оживляють» уроки. Ефективними у цьому є інтерактивні методи і прийоми, що розвивають комунікативні уміння й навички учнів – представників національних меншин.

2.3. Результати дослідно-експериментальної роботи

Проблема розвитку мовлення завжди була і є однією з найважливіших і водночас найскладніших у системі початкової освіти. Зумовлено це тим, що мовлення – завжди дія або діяльність людини. Воно залежить від обставин, ситуації або певної теми і завжди спрямоване на вирішення окреслених завдань, досягнення мети спілкування. Провідну роль у становленні й розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності відіграє фонематичний слух, позаяк він виконує подвійну функцію: вперше на його основі подається зразок (вчитель

демонструє/промовляє учням звук /слово/речення), вдруге – результат дії (учні декілька разів повторюють услід за вчителем почуте і самостійно вимовляють/промовляють його). Він є пріоритетним і дуже важливим завданням початкового етапу навчання будь-якої мови.

У формуванні фонематичного слуху – виду слуху, який забезпечує розрізнення звуків мовлення як фонем, правильну вимову, сприйняття та розуміння змісту слів, речень, невеличких текстів найбільш ефективними були: слухання розповідей вчителя і вимовляння за ним звуків, слів, речень; промовляння скоромовок, чистомовок і лічилок; ігрова діяльність; розповіді за малюнками; заучування напам'ять віршів; драматизація українських народних казок тощо.

У процесі розвитку українського усного мовлення ми переконалися, що формування мовленнєвих умінь на засадах компетентнісного підходу необхідно здійснювати систематично й комплексно, тобто одночасно працювати над вимовою звука, слова, речення і використанням граматичних форм та їх вживанням у практичній мовленнєвій діяльності. При цьому дуже важливо, щоб ця робота носила системний характер і обов'язково передбачала поступовий перехід від виконання простих завдань до складніших, збагачувала лексичний запас учня на кожному уроці щонайменше 6-8 новими словами. Експериментальне навчання на основі компетентнісного підходу засвідчило, що успішне вирішення цих завдань можливе за умови використання різних дидактичних принципів, методів і прийомів, які тісно пов'язані між собою і взаємно доповнюють один одного.

Особливу увагу звертали на вимову звуків, оскільки учні намагаються замінити складні звуки більш простими за артикуляцією або у спотвореному вимовлянні чи взагалі не вживати їх. Порушення мовленнєвих норм, неправильна вимова визнається ознакою неграмотності, некультурності людини.

У процесі навчання добір фонетичного матеріалу здійснювався за такими критеріями: врахування особливостей артикуляційних баз і звукових систем

румунської та української мов; відповідність стилю вимови, тобто вилучення будь-яких відхилень від граматичної норми.

У роботі над розвитком усного мовлення першокласників використовували наступні методи навчання української мови: пояснювально-ілюстративний, імітаційний, репродуктивний, оперативний, змістовий і комунікативний, а також методи збагачення словникового запасу, з'ясування лексичного значення слів (словесний метод та метод спостереження), побудови словосполучень і речень (метод аналогії), вироблення продуктивного мовлення (словесний, аналогія). Однак кожний із них застосовувався залежно від рівня розвитку мовлення першокласників, поставленої мети та змісту завдання. Враховували також і те, що розвиток усного мовлення відбувається поетапно на всіх мовних рівнях – фонетичному, лексичному, граматичному.

У доборі навчального матеріалу для проведення уроків усного мовлення, зважаючи на етнічну належність учнів, використовували такі основні критерії: зразковість – здатність служити для утворення однотипних мовленнєвих одиниць; продуктивність – потенційна здатність до утворення якомога більшої кількості мовленнєвих одиниць; комунікативність – наявність мовленнєвого зразка певного завдання для мовця.

У процесі навчання української мови як другої ефективними в досягненні мети освітнього процесу виявилися різні мовні вправи, які класифіковані за такими ознаками: місце проведення, тематикою (фонетичні, орфографічні, лексичні, фразеологічні та ін.), дидактичною метою (підготовчі, вступні, тренувальні, звертальні, контрольні), ступенем пізнавальної активності (рецептивні і репродуктивні), критерієм комунікативності (умовно-комунікативні, некомунікативні, комунікативні). Водночас ми переконалися, що мовні вправи лише тоді формують в учнів уміння і навички усного мовлення, коли проводяться систематично, дозування їх визначається метою і змістом уроку, добір підпорядковується загальній меті - навчити першокласників безпосередньо спілкуватися (будувати діалоги і монологи) у різних навчальних і життєвих ситуаціях.

Під час навчання усного курсу української мови орієнтувалися на дидактичні принципи, обґрунтовані О.Хорошковською, зокрема: єдність навчання і виховання; науковість, системність і доступність; розвивальне навчання; зв'язок теорії з практикою; свідомість навчання; колективна і групова форми навчання; диференційованого підходу до учнів; випереджувальний розвиток усного мовлення; комплексний підхід до формування мовленнєвих умінь; комунікативний спрямованість навчання; врахування знань з рідної мови [59, с.124-125].

Враховували також і той факт, що більшість науковців відносять до принципів навчання другої мови наступні: усну основу навчання усіх видів мовленнєвої діяльності, функціонально-ситуативний підхід, єдність навчання і виховання, тривалість, свідомість, активність, наочність, системність, послідовність доступність і посиленість навчання [46, с.289-290].

Під час навчання української мови як другої використовували такі прийоми: пояснення артикуляції звуку; посилення на аналогічний звук рідної мови; зіставлення складів із звуком, що вивчається, зі складами, що містять звуки якими замінюється звук, що вивчається; демонстрування зразка правильної вимови; хоріві та індивідуальні повторення; вправлення у вимові слів зі звуком, що відпрацьовується, також речень із цими словами; декламування римівок, скоромовок, віршів; спів дитячих пісеньок; розповідь лінгвістичних казок т ін.

Зважаючи на відмінність української і румунської мов, повідомляли учням про те, як вимовляється той чи інший звук виучуваної мови, злучали їх до кількаразової вимови окремих звуків, складів, слів хором та окремо, використовували чистомовки і скоромовки (заучування напам'ять) із виучуваними звуками.

У процесі розвитку усного мовлення першокласників проводили наступні види уроків: уроки, основним завданням яких є введення і первинне закріплення нового матеріалу; уроки на вторинне закріплення матеріалу, тобто відпрацювання первинних умінь і навичок; комбіновані уроки, на яких

відпрацьовуються всі завдання навчання. При цьому дотримувались таких вимог до уроку: комунікативна і виховна спрямованість; висока мовленнєва активність усіх учнів; створення і підтримка в учнів мотивації; цілеспрямованість; динамічність; інтенсивність навчальних дій усіх учнів; емоційність.

У процесі формування умінь і навичок комунікативного мовлення (діалогічного і монологічного) із залученням лексичного запасу школярів використовували, крім ілюстрації підручника та відповідних завдань і аудіо супроводу до нього, матеріали з інтернету, аудіо – і відеозаписи, репродукції художніх картин, мультфільми, предмети, іграшки, муляжі, таблиці, технічні пристрої, екскурсії в природу, відвідування бібліотеки, музею історії рідного села та ін.

Під час навчання українського усного мовлення активно впроваджували ігрову діяльність, оскільки вона є провідною для першокласників. У структурі уроку це були дидактичні ігри, ігрові ситуації, ігрові прийоми, ігрові вправи, які мали словесну форму або відбувалися у формі словесних дій і підпорядковувалися навчальним завданням відповідно до теми уроку.

На підсумковому етапі педагогічного експерименту звертали увагу на такі критерії формування звукової культури мовлення, як, по-перше, орфоепічна правильність мовлення (правильна артикуляція звуків, правильна вимова звука в слові і словосполученні); по-друге, розвиток фонематичного слуху (диференціація схожих звуків на слух, правильне відтворення звуків, самостійне виправлення учнем помилок звуковимови); інтонаційна виразність (вміння змінювати силу голосу, темп мовлення й інтонацію відповідно до ситуації спілкування).

Результати підсумкового контролю на завершальному етапі педагогічного експерименту засвідчили ефективність апробованої нами системи роботи з розвитку усного мовлення молодших школярів. Зокрема, до 72% зросла кількість учнів, які на рівні програмних вимог володіють усним мовленням у різних навчальних ситуаціях і мають належний рівень культури мовлення,

успішно виконують навчальні завдання; 16% школярів справляється з виконанням навчальних завдань і користується українською мовою в освітньому просторі класу при незначній підтримці вчителя і лише 1 учень (4%) відчуває труднощі в засвоєнні програмового матеріалу та спілкуванні державною мовою з учителем і однокласниками. Покращились і якісні показники усного мовлення: практично всі учні оволоділи правильною вимовою звуків, навчилися добирати відповідні до мети висловлення і мовленнєвої ситуації слова і словосполучення, конструювати речення. Однак для 32% першокласників складним завданням є ведення діалогу, а 36% відчуває труднощі у komponуванні діалогів. Така ситуація спонукає до подальших пошуків шляхів розвитку умінь і навичок усного мовлення учнів на уроках української мови із застосуванням компетентнісного підходу на наступних етапах їх навчання у початковій школі.

Висновки до розділу 2

Результати проведеного педагогічного експерименту дають підстави зробити наступні висновки:

1. Аналіз нормативно-методичних документів та навчальної літератури засвідчив, що в них чітко сформульовані мета, завдання, сфери і тематика усного курсу української мови як державної, окреслено змістові лінії, що забезпечують реалізацію таких видів мовленнєвої діяльності, як аудіювання, діалогічне і монологічне мовлення, оскільки виконують комунікативні функції, наближені до реальних життєвих ситуацій. Сучасними лінгводидактами обґрунтовано методи і прийоми, розроблено навчальну літературу, які сприяють активному включенню учнів у пізнавальну діяльність, дають можливість урізноманітнити її та підвищити якість і ефективність освітнього процесу загалом.

Анкетування й інтерв'ю з учителями початкових класів ЗЗСО з навчанням румунською мовою в Чернівецькій області засвідчило, що більшість

їх обізнана з положеннями цих документів, а в освітньому процесі використовують підручник «Українська мова», рекомендований для 1 класу МОН України.

Труднощі у навчанні української мови створюють відсутність україномовного середовища в сім'ї, не зацікавлення батьків у навчанні своїх дітей української мови, поширення російської мови в Інтернеті, недостатня кількість методичних матеріалів для вчителів. Наявність означених та інших факторів підтвердили результати вхідного контролю знань 21 учня 1 класу Драницького ліцею Мамалізької ОТГ.

Встановлено, для формування української мовленнєвої діяльності учнів – представників румунської меншини доцільно застосувати системний підхід на компетентнісних засадах, який включає таку послідовність роботи: засвоєння звуку, слова із цим звуком, формування словосполучень, речень і невеличких текстів із виучуваними мовними одиницями. Важливу роль у цьому процесі відіграє створений у класі україномовний освітній простір з необхідним набором дидактичних матеріалів, використання лінгводидактичних принципів, форм, методів, прийомів і засобів організації навчання з початкового усного курсу української мови як державної в ЗЗСО з навчанням румунською мовою.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Аналіз наукової літератури з окресленої проблеми засвідчив, що розвиток усного мовлення молодших школярів на засадах компетентнісного підходу належить до однієї з найактуальніших проблем сучасної лінгводидактики. За даними досліджень, його формування розпочинається в першому класі на уроках української мови з вироблення вмінь і навичок практичного володіння такими видами мовленнєвої діяльності, як слухання – розуміння (аудіювання) та говоріння. Вчені (О.Петрук, К.Пономарьова, О.Хорошковська, І.Чебикіна та ін.) аргументовано довели, що молодший шкільний вік найбільш сприятливий для засвоєння української мови як другої в ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин, оскільки в даний період у дітей легко формується мовленнєвий слух і артикуляція, вони успішно засвоюють нові слова і лінгвістичні конструкції, швидко набувають мовленнєвого досвіду. Високу ефективність цього процесу забезпечує впровадження компетентнісного підходу, який дає можливість включити першокласників у безпосередню мовленнєву діяльність з перших днів шкільного життя за допомогою інтерактивних методів, прийомів і засобів та інноваційних освітніх технологій, використання в освітньому процесі сучасних підручників і навчальних посібників, відповідного дидактичного інструментарію.

Встановлено, що особливостями уроків української мови з початкового курсу усного мовлення є спрямування освітнього процесу на формування мовленнєвого слуху учнів, здатності виокремлювати в мовленнєвому потоці його складові елементи, збагачення словникового запасу школярів різноманітною лексикою, вироблення навичок говоріння державною мовою, тобто їх здатності до діалогічного і монологічного мовлення. На основі аналізу наукової літератури виокремлено два типи уроків навчання української мови як другої (уроки прищеплення і закріплення умінь і навичок усного мовлення із включенням нового матеріалу та уроки прищеплення, закріплення й автоматизації тих же умінь і навичок на основі вже відомого школярам мовного матеріалу). Вивчення стану досліджуваної проблеми засвідчило, що вчителі

початкових класів використовують їх у своїй практичній діяльності, зокрема й з упровадженням компетентнісного підходу, який передбачає поетапне засвоєння учнями навчального матеріалу з розвитку усного українського мовлення з урахуванням вікових та психологічних особливостей здобувачів освіти.

У процесі педагогічного експерименту в освітній процес упроваджено методичну систему розвитку усного мовлення учнів 1 класу, яка включала роботу над звуком, словом, словосполученням, побудовою речень, монологів і діалогів з використанням інтерактивних методів і прийомів, які тісно пов'язані між собою і взаємно доповнюють один одного, та інноваційних педагогічних технологій. Системна робота на засадах компетентнісного підходу забезпечила правильність вимови і розуміння учнем значення слова, усвідомлення граматичних форм, структури словосполучень та речень, сутність діалогу та монологу, здатність їх створювати.

Результати експерименту засвідчили, що кількість учнів, які на рівні програмних вимог володіють усним мовленням і мають належний рівень його культури та успішно виконують навчальні завдання, зросла з 60% до 72%; зменшилась кількість учнів, які спілкуються українською мовою за допомогою вчителя (на 4%), і тих, хто відчуває труднощі в опануванні програмового матеріалу і спілкуванні державною мовою (на 8%) – у класі залишився тільки один такий здобувач освіти. Підвищились і якісні показники усного мовлення першокласників: фактично всі учні оволоділи орфоепічною та лексичною компетентностями, навчилися будувати речення, вести нескладний діалог та виголошувати монолог. У цілому результати експериментального навчання підтвердили ефективність запропонованої методики розвитку комунікативних умінь і навичок учнів 1 класу ЗЗСО з навчанням румунською мовою.

Подальшого дослідження заслуговує проблема розвитку умінь і навичок першокласників ведення діалогічного і монологічного мовлення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байбара Т. М. (2010). Компетентнісний підхід в початковій освіті: теоретичні засади. *Початкова школа*. №8.
2. Бакум З. П. (2008). Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії : *монографія*. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 338с.
3. Бібік Н. М. (2010). Компетентність і компетенції у результатах початкової освіти. *Науковий часопис НПУ ім. Михайла Драгоманова*. серія 17 (вип. 17).
4. Бібік Н. М., Вашуленко М.С., Мартиненко В. О. та ін. (2014). Формування предметних компетентностей в учнів початкової школи : *монографія*: К.: педагогічна думка. 346 с.
5. Буга К. (2008). Сто творчих завдань: формування ключових компетентностей на уроках літератури в середніх та старших класах. *Українська мова та література в школі*. N3/4. С.11-13.
6. Вашуленко М. С. (2006). Українська мова і мовлення в початковій школі : метод. посіб. К. : Освіта, 268 с.
7. Вашуленко О. В. (2011). Мовленнєва складова у структурі читацької компетентності молодших школярів. *Початкова школа*. №12. С.16-22.
8. Вашуленко М. С. (2019). Нова українська школа: методика навчання інтегрованого курсу «Українська мова» у 1-2 класах закладах загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу: навч.-метод. посібник. Київ: видавничий дім «Освіта», 192 с.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. (2005). К.; Ірпінь : Перун, 1728 с.
10. Вусик Г. (2000). Шкільне навчання в умовах двомовності. *Рідна школа*. № 4. С.4-7.
11. Голубовська І.О. (2004). Етнічні особливості мовних картин світу. Київ: Логос. 284 с.
12. Гудан Д. (2021). Збагачення словникового запасу з української мови молодших школярів ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин.

- Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького національного університету (20–21 квітня 2022 року). Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи. – Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, С.181-182.*
13. Гуйванюк Н.В. (1997). Комунікативний підхід до викладання української мови у школі та вищому навчальному закладі. *Гуманітарна освіта: фактор світової інтеграції: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* – У 2-х ч. Ч.1. Чернівці, С. 200-204.
 14. Депчинська І. (2021). Особливості викладання угорської мови у школах з національними мовами викладання. *Навчання української мови та мов національних меншин учнів закладів загальної середньої освіти в контексті компетентнісного підходу: збірник тез Всеукраїнської наукової конференції*, Київ, 21 квітня 2021 р. / за наук. ред. д. пед. наук Н. І. Богданець-Білооскаленко (електронне видання). Київ: Педагогічна думка, С.64-65
 15. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF>
 16. Державний стандарт початкової освіти. Режим доступу: <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyiosvity->
 17. Дженджеро О. (2006). Дещо про переваги інтегрованого навчання в шкільній практиці. *Українська мова і література в школі*. № 2. С.8-10.
 18. Закон України «Про освіту» (2017). (Відомості Верховної Ради (ВВР), № 38-39, ст.380). Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
 19. Кірик М. (2012). Лінгвістичні засади розвитку мовлення шестиліток <https://zakinppo.org.ua/kabineti/kabinet-doshkilnoi-pochatkovoi-ta-inkluzivnoi-osviti/doshkilna-osvita/625-lingvodidaktichni-zasadi-rozvitku-movlennja-shestilitok>
 20. Кірик М. (2008). Інновації у початковій школі. Ужгород. 344 с.

21. Кірик М., Маргітіч К., Данилов Л. (2020). *Нова українська школа: методика навчання української мови в 1-4 класах з навчанням угорською мовою закладів загальної середньої освіти на засадах компетентнісного підходу*. Львів: Світ. 160 с.
22. *Компетентністний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* : Бібліотека з освітньої політики (2004) / Під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.». 112 с.
23. Кохно Т. Н. (2019). Комунікативно-мовленнєві завдання як компонент змісту підручника української мови для ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин. *Проблеми сучасного підручника: збірник тез міжнародної науково-практичної конференції* (наукове електронне видання), 14 травня 2019 р., К.: Педагогічна думка. С.65-67.
24. Криган С. (2021). Поетапні зміни у викладанні української мови у закладах загальної середньої освіти з вивченням мов національних меншин. *Навчання української мови та мов національних меншин учнів закладів загальної середньої освіти в контексті компетентнісного підходу: збірник тез Всеукраїнської наукової конференції*, Київ, 21 квітня 2021 р. / за наук. ред. д. пед. наук Н. І. Богданець-Білоskalенко (електронне видання). Київ: Педагогічна думка, С.13-16.
25. *Крос-культурне навчання учнів-білінгвів української мови*. (2011). К.: Центр учбової літератури. 456 с.
26. Кучерук О.А. (2011). Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика. *Монографія*. Житомир: Вид-во ЖДІ імені І Франка, 420 с.
27. Методика викладання української мови в середній школі (1989) /за ред. І.С.Олійника. К.: Вища школа. 439 с.
28. Методика навчання української мови в початковій школі: навч.-метод. посіб. (2011) /ред. М. С. Вашуленко. К.: Літера ЛТД. 367 с.
29. Михайловська Н.А., Фонрюк Т.І., Морараш А.К. та ін. (2019). *Нова українська школа: методика навчання української мови в класах з*

- навчанням румунською мовою закладів загальної середньої освіти: навчально-методичний посібник. Чернівці: Букрек. 392 с.
30. На освітніх перехрестях. Діалог з нацменшинами у Чернівецькій та Закарпатській областях. Дрогобич. 2020. 262 с.
31. Навчальна програма з предмета «Українська мова для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти з навчанням румунською мовою» https://osvita.ua/doc/files/news/604/60429/7-tipova-navchalna-programa-z-ukrainskoi_1.pdf
32. Навчальна програма з української мови (складник типової освітньої програми) для 1-2 класів закладів загальної середньої освіти з навчанням румунською мовою. Режим доступу: <https://cutt.ly/k0qYHMR>
33. Навчальна програма з української мови та літературного читання (складник типової освітньої програми) для 3-4 класів закладів загальної середньої освіти з навчанням румунською мовою. Режим доступу: <https://cutt.ly/H0qYS8M>
34. Навчальні програми для 1–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів та спеціалізованих шкіл (оновлено): Рішення колегії МОН України від 04.08.2016 № 8/1-2 «Про внесення змін до навчальних програм для 1–4 класів загально-освітніх навчальних закладів». Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html>
35. Нова українська школа: поради для вчителя (2017) / За заг. ред. Н.М.Бібік, Київ: Видавничий дім «Плеяди». 206 с.
36. Олексенко К. (2021). *Сутність навчального середовища учнів початкових класів у контексті сучасних вимог* [Science and Education a New Dimension/ Pedagogy and Psychology, IX (99), Issue. 252с.
37. Палій Н. (2012). Порівняльний аналіз фонетичної систем української та румунської мови. *Українська мова і література в школі*. №3. С.33-36.
38. Палій Н.Т. (2018). Українська мова. Підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти з навчанням румунською мовою (у 2-х частинах,

- з аудіосупроводом): Ч.1 / Палій Н. Т., Одинак М. М., Істратій М. Л. – Київ: Оріон. 128 с.
39. Палій Н.Т. (2018). Українська мова. Підручник для 1 класу закладів загальної середньої освіти з навчанням румунською мовою (у 2-х частинах, з аудіосупроводом): Ч.2 / Палій Н. Т., Одинак М. М., Істратій М. Л. – Київ: Оріон. 128 с.
40. Пентиліук М. і Окуневич Т.Г. (2010). Методика навчання української мови у таблиці і схема. Київ: Ленвіт. 134 с.
41. Петрук О.М. Комунікативний підхід до мовленнєвого розвитку учнів-представників національних меншин в умовах компетентнісного навчання української мови. Режим доступу: <https://cutt.ly/c0qYE6Z>
42. Петрук О. (2018). Організація навчання усного українського мовлення у 1 класі закладів загальної середньої освіти з навчанням угорською мовою. *Початкова школа*. №10. С.5-6.
43. Петрук О.М. (2018). Українська мова як державна: методичні рекомендації. *Початкова школа*. №2. С.127-129.
44. Пилип М. (2008). Проблеми вивчення української мови в школі з польською мовою навчання. *Теорія і практика викладання української мови як іноземної*. Вип. 3. С.60-65.
45. Підлужна Г. (2015). Компетентнісний підхід до розвитку комунікативних умінь першокласників. *Актуальні проблеми формування риторичної особистості вчителя в україномовному просторі: збірник наукових праць (за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції 23 квітня 2015 р.)* / За ред. проф. К. Я. Климової. С. 85-89.
46. Пометун О. І. (2004). Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*: [б-ка з освітньої політики]; під заг. ред. О. В. Овчарук. К.: К.І.С. С. 66-72.

47. Пометун О. І. (2004). Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод, посіб. К. : АСХ. 192 с.
48. Пометун О. І. (2004). Теорія і практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*: [б-ка з освітньої політики]; під заг. ред. О. В. Овчарук. К.: К.І.С. С. 16-25.
49. Пономарьова К. (2016). Моделювання уроку української мови на компетентнісних засадах. *Початкова школа*. №19. С.15-19.
50. Пономарьова К. (2010). Реалізація компетентнісного підходу в навчанні молодших школярів української мови. *Початкова школа*. № 12. С. 49–52.
51. Пономарьова К. (2019). Реалізація компетентнісного підходу в процесі формування умінь і навичок усного мовлення учнів – представників національних меншин на уроках української мови. *Проблеми сучасного підручника*. Вип. 23. С.289-291.
52. Пономарьова К. (2015). Сучасний урок української мови: компетентнісно орієнтовані цілі та структура. *Початкова школа*. №1. С.21-26.
53. Пономарьова О.Я. Сучасні підходи до створення підручників з української мови для початкової школи
<https://lib.iitta.gov.ua/716057/1/%D0%9F%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D1%80%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%9A.%20%D0%A1%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D1%96%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%85%D0%BE%D0%B4%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%20%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2%20%D0%B7%20%D1%83%D0%BA%D1%80.%20%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8%20%D0%B4%D0%BB%D1%8F%20%D0%BF%D0%BE%D1%87.%20%D1%88%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8>.

54. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс: Посібник для студентів пед. університетів та інститутів (2011)/ Кол. авторів за ред. М. І. Пентиліук. К.: Ленвіт. 366 с.
55. Романюк С. З. (2020). Компетентнісна спрямованість освітнього процесу в умовах реалізації концепції Нової української школи. *Актуальні питання теорії і практики інклюзивного навчання у закладах освіти: монографія* / [Миронова С.П., Тимчук Л.І., Шоліна Т.В. та ін.]; за заг. ред. Л.Б. Платаш. Чернівці: «Технодрук». С.277-294.
56. Романюк С. З. (2019). Методологічні засади підготовки підручників української мови для шкіл з навчанням мовами національних менш. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (педагогічні науки)* № 3 (326) травень. С.250-262.
57. Романюк С. (2021). Сучасні тенденції навчання української мови як державної. *Навчання української мови та мов національних меншин учнів закладів загальної середньої освіти в контексті компетентнісного підходу: збірник тез Всеукраїнської наукової конференції*, Київ, 21 квітня 2021 р. / за наук. ред. д. пед. наук Н. І. Богданець-Білоskalенко (електронне видання). Київ: Педагогічна думка. С.23-26.
58. Романюк С, Гудан Д. (2021). Формування аудіативних умінь з української мови як державної в початковій школі. *Мовно-літературна освіта корінних народів і національних меншин України: стан і перспективи [Електронний ресурс]: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті відомої вченої Гудзик Ірини Пилипівни (1940–2009) та з нагоди 95-річчя Інституту педагогіки НАПН України 25 листопада 2021 року* / за наук. ред. Н. І. Богданець-Білоskalенко; НАПН, Ін-т педагогіки НАПН України, Відділ навчання мов нац. меншин та зарубіж. літератури. Київ: Педагогічна думка. С.38-42.
59. Романюк С., Гудан Д. (2021). Теоретичні засади компетентнісного підходу до навчання української мови як державної. *Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи: збірник наукових праць*. Кам'янець-

- Подільський національний університет імені Івана Огієнка редкол.: Н.В. Бахмат, Н.В. Гудима, О.В. Ковальчук. Київ: Міленіум, Випуск 5. С.54-57.
60. Романюк С., Тарангул Л. (2021). Викладання мов національних меншин в Україні засобами інтерактивних методів навчання. *Проблеми освіти: зб.наук.праць. Електронне видання ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»*. К., Вип. 2(95). С. 112-126.
61. Савченко О.Я. (2013). Дидактика початкової освіти: *підручник для вищих навчальних закладів*. 2-ге вид. – К.: Грамота, 504 с.
62. Савченко О. Я. (2005). Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті; світовий досвід та українські перспективи*/ заг. ред. О. В. Овчарук. К.: К.І.С. 112 с.
63. Словник-довідник з української лінгводидактики: навч. посіб. (2003) / [кол. авторів за ред. М.І. Пентиліук], К. : Ленвіт. 149 с.
64. Сухомлинський В.О. (1977). *Серце віддаю дітям*. Вибрані твори в 5-ти т., Т.3. К., «Радянська школа». 670 с.
65. Українська для всіх: як навчати тих, для кого українська мова не є рідною (2021) / М. Костюк, І. Хворостяний, І. Унгурян. Київ.: ТОВ Видавництво ЮСТОН,. 252 с.
66. Філак І. (2011). Особливості формування комунікативних умінь українського фахового мовлення студентів-угорців. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: філологія. Соціальні комунікації*. Ви.21. С.192-194.
67. Хорошковська Т. (2019). Реалізація компетентнісного підходу в процесі формування умінь і навичок усного мовлення учнів – представників національних меншин на уроках української мови. *Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики і перспективи: збірник тез I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції*. К.: Педагогічна думка, с. 132-134].

68. Хорошковська Т.П. (2019). До проблеми формування усного мовлення учнів початкових класів ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин. *Педагогічна думка*. С.124-125.
69. Чебикіна І. Особливості впровадження компетентнісного підходу на уроках української мови. Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/osoblivosti-vprovadzenna-kompetentnisonogo-pidhodu-na-urokah-ukrainskoi-movi-485533.html>
70. Шевчук Л. (2019). Вправи і завдання для словникової роботи учнів 1 класу ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин у підручниках з української мови. *Проблеми сучасного підручника..* Вип.23. С.292-305.
71. Шевчук Л. (2021). До питання про збагачення словникового запасу з української мови учнів ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин на засадах компетентнісного і диференційованого підходів. *Навчання української мови та мов національних меншин учнів закладів загальної середньої освіти в контексті компетентнісного підходу: збірник тез Всеукраїнської наукової конференції*, Київ, 21 квітня 2021 р. / за наук. ред. д. пед. наук Н. І. Богданець-Білоskalенко (електронне видання). Київ: Педагогічна думка. С.36-38.
72. Шевчук Л. (2019). Підручник з української мови для 1 класу ЗЗСО з навчанням мовами національних меншин як засіб збагачення словникового запасу учнів. *Проблеми сучасного підручника: збірник тез міжнародної науково практичної конференції* (наукове електронне видання), 14 травня 2019 р., К.: Педагогічна думка. С. 129-131.

ДОДАТКИ

Додаток А

Сфери і тематика мовленнєвої діяльності

- ✓ *Особистісна* (Хто я? Мої іграшки. Ігри. Розваги. Знайомство. Ввічливість. Родина. Друзі. Людина. Частини тіла. Гігієна);
- ✓ *соціально-побутова* (Дім. Квартира. Допомога вдома. Овочі. Фрукти. Посуд. Їжа (продукти харчування). Одяг. Взуття. Свійські тварини. Румунські й українські національні свята. Українські обряди (відповідно до календарних дат);
- ✓ *освітня* (Школа. Клас. Навчальна приладдя. Навчання. Малювання. Кольори. Лічба (в межах 10);
- ✓ *публічна* (Мій рідний край. Місто. Село. Транспорт. Україна-рідний край. Київ-столиця України);
- ✓ *природа* (Пори року (відповідно до календарних дат). Місяці. Дні тижня. Доба. Гостинний і тваринний світ) [15].

Анкета для вчителів

1. Який зміст Ви вкладаєте в поняття «усне мовлення школярів»?
2. Що розумієте під поняттям «компетентнісний підхід до навчання»?
3. Яким чином/способом Ви визначаєте початковий рівень володіння учнем/учнями українською мовою?
4. Які фактори у Вашій місцевості впливають на засвоєння здобувачами освіти державної мови? Як Ви враховуєте їх у процесі навчання/мовної освіти школярів?
5. Чи враховуєте в початковому курсі української мови індивідуальні особливості першокласників? Якщо так, то які саме і яким чином, особливо на уроках української мови?
6. Як починаєте свій перший урок української мови в школі?
7. Яким чином мотивуєте учнів 1-го класу до засвоєння державної мови?
8. Які методи, контексти, прийоми, ресурси, стратегії використовуєте для розвитку українського усного мовлення молодших школярів?
9. Як формуєте сприятливе освітнє середовище/освітній простір у класі для навчання української мови? Опишіть його, по можливості – проілюструйте.
10. Яким чином враховуєте належність виучуваних мов до різних мовних сімей, а також їх фонетичні особливості в усному курсі української мови?
11. Як у навчанні державної мови використовуєте культурні надбання українського народу?
12. Якому виду усного мовлення (діалогічному чи монологічному) надаєте перевагу у навчанні учнів української мови?
13. За допомогою яких прийомів збагачуєте лексичний запас учнів?
14. Які засоби навчання мови використовуєте для розвитку усного мовлення здобувачів освіти?
15. За допомогою яких засобів, вправ, прийомів допомагаєте учням подолати «психологічний бар'єр» в усному українському мовленні?
16. Ваші пропозиції щодо вдосконалення навчання української мови як державної.

Додаток В

Гра «Всезнайко»
Вивчаємо фігури.

Гра «Найспритніший»

Гра «Кислий чи солодкий?»

Гра «Холодний чи пухкий?»

Гра «Що зайве?»

Спостереження та розповідь за осінніми змінами в природі.

Інсценізування казки «Рукавичка».

Взаємонавчання. Вивчаємо слова.

У пошуках своєї улюбленої книжки.

Гра «Мікрофон»

Вчимося розповідати про бібліотеку.

Гра «Пікассо».

Вивчаємо кольори українською мовою.

План-конспект уроку з української мови

Тема: «Як хліб іде до нашого столу».

Мета: формувати уявлення дітей про те, який шлях проходить зерно, щоб стати хлібом; закріпити назви професій людей, які вирощують хліб; познайомити з народними прикметами, звичаями, прислів'ями, приказками, загадками про хліб; виховувати любов та бережливе ставлення до хліба, пошану до хліборобської праці.

Обладнання: ілюстрації про хліб, колоски пшениці, хліб та хлібобулочні вироби, виставка книжок про хліб, підручник «Українська мова», 1 клас, Н. Палій, М. Одинак, М. Істратій.

Тип уроку: комбінований

Клас: 1

Хід уроку

I. Підготовка до сприйняття іншомовного мовлення

1. Привітання з учнями.

- Треба дружно привітатись.
- Добрий день!
Дружно, голосно сказати.
- Добрий день!
Вправо, вліво поверніться,
Один одному всміхніться.
Ще раз дружно привітались.
- Добрий день!

2. Перевірка готовності учнів до уроку.

- Перевіряємо порядок на партах: олівці є, підручник лежить на краю парти.

3. Створення проблемної ситуації.

- Діти, відгадайте загадку:

В полі ріс я, колосився

На стеблині уродився.

А тепер мене ви ріжете,

На здоров'я смачно їжете. (хліб)

4. Оголошення теми уроку.

- Сьогодні на уроці української мови, ми з вами будемо говорити про хліб.
- Скажіть будь ласка, а як перекладається слово «хліб» на румунській мові? (pîine)
- Хліб – це народна святиня. Недарма в народі говорять: «Хліб – всьому голова».
- «Хліб» – яке це коротке слово. Але скільки в ньому тепла. З хлібом пов'язано так само багато у нашому житті. Цей продукт харчування став символом праці і миру. З давніх-давен наш народ над усе цінує хліб. Адже, хліб – це достаток. Люди це слово вимовляють з пошаною.

Переклад румунською мовою для кращого розуміння.

- А крім хліба, які вироби з борошна ви знаєте? *(булочки, пиріжки, бублики, тістечка, калачі)*

5. Введення в іншомовну атмосферу

- Як ви вже сказали, із борошна печуть не тільки хліб, а й інші вироби. І зараз ми пограємо у гру.

Гра «Відгадай»

(Діти із зав'язаними очима беруть до рук вироби і називають їх: бублик, батон, кекс, пиріжок, булочка)

II. Основна частина уроку.

1. Розповідь із елементами бесіди про те, який шлях проходить зерно, щоб стати хлібом.

- Отже, діти, щоб хліб прийшов до нас на стіл потрібно прикласти до цього багато зусиль. Спочатку землю потрібно зорати, потім посіяти зерно. Пшеницю сіють два рази на рік: восени – озиму, навесні – яру. Ще сіють жито, ячмінь. Потім коли ці культури дозріють, їх косять. Починаються жнива.
- Хто скаже в яку пору року починаються жнива? *(влітку)*
- За допомогою якої техніки косять пшеницю? *(комбайном)*
- Отже, люди яких професій працюють в полі? *(трактористи, комбайнери, водії)*
- Потім зерно везуть у зерносховище, де воно лежить до весни.
- А частину зерна везуть до млина, де мелють із нього муку. Потім муку везуть на хлібозавод, де і печуть хліб. Дехто пече хліб вдома. Чи знаєте ви рецепт приготування хліба? Які продукти потрібно ще, окрім борошна? *(вода, сіль, дріжджі, олія)*
- А чи знаєте ви, від чого залежить колір хліба? *(Від зерна. Із пшениці – білий хліб, із жита – житній(чорний))*

2. Відгадування загадок.

У хлів іде без шкіри, а виходить із шкірою. *(Хліб у піч та з печі)*
 Ріжуть мене ножакою,
 Б'ють мене ломакою,
 За те мене отак гублять,
 Бо всі мене дуже люблять. *(Хліб)*
 Без рук, без ніг, а підперезаний *(Сніп)*
 Не золотий, а жовтий, не дід, а з вусами, не сам, а з друзями розмовляє. *(Колос)*

3. Знайомство із творами про хліб.

- Про хліб написано багато творів і українській літературі. Це і вірші, і оповідання, і казки. Ось послухайте одне оповідання.

Читання вчителем оповідання І. Сенченко «Хліб святий».

- Що Катруся сказала про хліб? Чому вона так сказала?
- А як Юрко поводить із хлібом?
- Чому бабуса навчала внучку?
- Чи зрозуміла дівчинка свою помилку? З яких слів це видно?
- Чому оповідання носить таку назву?
- Багато безсонних ранків і ночей проходить у селянина, аж поки наллється соком зерно, не схилиться колос під його вагою.

4. Розучування скороговки.

Я печу, печу, печу,
Дітям всім по калачу.
Зверху маком потрушу,
В піч гарячу посаджу.

Фізкультхвилинка

А ми зерно сіяли, сіяли
У земельку чорную, свіжую.
І з'явилися першії листочки.
І з них повні, гарні колосочки.
До сонечка повернулись.
І сонечку усміхнулись.
Вітер колосочки хитає,
До зерняток промовляє.
Ви – і повні, й жовтороті,
Буде урожай хороший.

5. Значення хліба в житті людини.

- Хліб з давніх – давен був у пошані. Недарма говорять: Хліб – всьому голова. З хлібом пов'язано багато традицій: народжується дитина – ідуть до неї із хлібом, щоб багата була; виряджає мати сина в дорогу – теж із хлібом; гостей вітаємо із хлібом – сілню; на весіллі теж хліб має особливе значення; в нову хату – заходять господарі із хлібом.
- Тому хліб потрібно берегти, шанувати. **Давайте повторимо правила поведінки із хлібом.**

Гра «Закінчи речення»

1. Не можна хлібом...(гратися).
2. Не бери зайвого ...(хліба).
3. Хліб потрібно ...(доїдати).
4. Не залишай крихти...(на столі).
5. Черствий хліб віддай...(тваринам або птахам).
6. Можна посушити ...(сухарі, зробити грінки) .

6. Гра «Збери малюнок» .

Робота в парах(Малюнок із зображенням хліба розрізаний на 6 частин. Хто з дітей швидше складе малюнок)

III. Заключна частина уроку

Вправа «Мікрофон».

- Про що ми сьогодні говорили на уроці?
- Що люди говорять про хліб?

- Люди яких професій задіяні в тому, щоб хліб потрапив до нас на стіл?
- Які прислів'я про хліб ви знаєте?
- Які хлібобулочні вироби ви знаєте?
- Як потрібно поводитися із хлібом?
- Які традиції і звичаї ви запам'ятали?
- **Отже, шануймо, діти, хліб , бо він – всьому голова!**

План-конспект уроку з української мови

Тема: «Слова - назви овочів і фруктів»

Мета: ознайомлювати учнів зі словами - назвами овочів та фруктів; активізувати лексичний запас дітей; формувати вміння зв'язано висловлюватися; розвивати діалогічне мовлення, спостережливість, пам'ять; прищеплювати любов до рідної мови, інтерес до української народної творчості; працелюбність.

Словник: баклажан, біб, буряк, гарбуз, горох, кабачок, капуста, картопля, квасоля, морква, огірок, перець, помідор, редька, часник, цибуля, кріп, петрушка; абрикоси, груші, яблука, сливи.

Обладнання: предметні малюнки із зображенням овочів та фруктів, картина «Осінь», підручник «Українська мова», 1 клас, Н. Палій, М. Одинак, М. Істратій.

Тип уроку: комбінований

Клас: 1

Хід уроку

І. Підготовка до сприйняття іншомовного мовлення

1. Привітання з учнями.

- Доброго ранку, діти!
- Хлопці та дівчата, як справи?
- Хто це? Привітаймося зі Смайликом!
- Давайте заспіваємо пісню:

<https://www.youtube.com/watch?v=miwYnAlOf6c>

- Зараз у нас розпочинається урок української мови. Давайте пригадаємо, якою мовою ми спілкуємося на цьому уроці?

2. Мотивація до навчальної діяльності.

- Сьогодні у нас у класі з'явився ось такий будиночок. Мені дуже хочеться дізнатися, хто в ньому живе. А вам?

То давайте дізнаємось. А що ж треба зробити, перш ніж увійти?

- Треба постукати, подзвонити.
- Поставте кисті рук на парту. Легенько стукаємо середнім пальчиком правої руки. А тепер - двома. Спробуємо всіма, нехай думають, що дощик іде. Ніхто не виходить...

3. Артикуляційно-вимовні, творчі вправи

- Може, гукнути треба? Але будиночок казковий. То що ж — і ми з казки. Спробуємо перетворитися на вовчиків. Я вас навчу, як вимовляти, а ви чітко і виразно повторюйте за мною:

- А-у, а-у-у!

Господареві славу — у-у! (Учні повторюють.)

- Задзижчять, як джмелі, як комариків!

- Помукайте, як корови.

- Попищять, як пташенята.

- А спробуємо чарівними краплинками побути?
 - Дзінь-дзень, дзінь-дзень!
- Добродію, добрий день!
- У нас вийшло молодці. Отже, господар цього будиночку дав нам дозвіл розпочати наш урок.

4. Створення проблемної ситуації.

Огляда суворо скоса
Степ, ліс, села і міста,
Розпустила жовті коси,
А їх вітер запліта. (Осінь)

- Які слова допомогли вам відгадати загадку?
- Назвіть ознаки осені.
- Яка вона? (Красива, чарівна, барвиста, золота, сумна...)

5. Оголошення теми уроку.

- Сьогодні на уроці ми дізнаємося, які дарунки приготувала для нас осінь, вивчимо нові слова, учитимемося використовувати їх у своєму мовленні.

6. Введення в іншомовну атмосферу

Словникова робота

— Що ж нам принесла осінь?

Учитель дістає з кошика овочі, фрукти, а діти називають слова.

Молодці, а зараз нам потрібно заповнити наступну таблицю:

(за допомогою вчителя. Вчитель зачитує, перекладає, якщо є необхідність. Учні відмічають свою відповідь. (це їм буде вдаватися дуже легко, адже малюнки їм допоможуть))

Знаю +	Хочу дізнатися ?	Дізнався ✓
 Назви овочів.	Хочу знати загадки про фрукти та овочі. 	
Назви фруктів. Де ростуть овочі, та де ростуть фрукти.	Хочу знати конкретні овочі, які кладуть у червоний борщ. Хочу навчитися бути юним перекладачем.	

II. Основна частина уроку

1. Гра «Розклади в кошики»

- У нас є два кошики. Як розкласти в них усі дарунки, що принесла нам осінь?

- Де вона їх назбирала? (У садку, на городі)

- Що росте у садку? А що на городі? (Дати відповідь одним словом.)

У садку ростуть фрукти; на городі ростуть овочі.

- Мені потрібні помічники.

Діти виходять, беруть по одному предмету і розкладають у кошики.

- Капуста — це овоч. Вона росте на городі...

за потребою, вчитель допомагає з перекладом.

- Дякую! І не знаю, я б не впоралась без вашої допомоги! Ой, а що це на дні кошика?

Учитель дістає конверт, читає.

- «Учням першого класу від Осені». Осінь пішла, а вам залишила цікаві загадки і завдання, щоб вам було веселіше. Виконаємо?

2. Гра «Відгадай загадку».

1. Саме з кулачок, червоний бочок,

Торкнеш пальцем — гладеньке,

А відкусиш — солоденьке. (Яблуко)

2. Сидить баба на грядках

Геть уся в латках.

Хто латку зірве,

Той заплаче й піде. (Цибуля)

3. Під землею вогонь горить,

А зверху зелений чубчик стирчить. (Морква)

4. Жовте, соковите,

На дерев'янку надіте. (Абрикос)

5. А що то за коні стоять на припоні:

Рівненькі, довгасті, зеленої масті.

Нікого не возять,

Лише солі просять? (Огірки)

3. Гра «Чарівна скринька».

Учитель ховає у скриньку предмети (малюнки). Діти за ознаками впізнають їх.

Кругле, тверде, червонощоке, соковите, солодке... (яблуко). Круглий, червоний, гладенький, м'який, соковитий... (помідор). Довгастий, зелений, колючий, солодкий... (огірок).

Синя, маленька, м'яка, соковита, солодка... (слива).

Фізкультхвилинка

Я вікно у ранок відчиняю,

І заходить сонечко у дім.

А знадвору яблунька гукає:

— Гей, Яринко, жду тебе! Ходім!

Ми виходим з яблунькою в поле,

Нас вітає сонце золоте,

Підростаємо, ростем обоє,

Яблунька до того ще й цвіте.

4. Гра «Крокодил».

Закріплення та систематизація знань

До дошки виходять двоє учнів. Один із них заплющує очі, другий обирає один із предметів, ховає у скриньку. Перший учень розплющує очі, ставить питання другому учневі, який може відповідати тільки «Так» чи «Ні».

- Це овоч?

- Так.

- Він зелений?

- Ні.

- Він червоний?

- Так.

5. Гра «Що у борщик?»

Слухання, заучування віршика.

В мамі є великий горщик,

Мама в ньому варить борщик.

І такий смачний той борщик,

Що ми ладні з'їсти борщик.

- Оберіть овочі, які кладуть у борщик.

Виходить учень, обирає потрібні овочі та складає їх у кошик.

- Я візьму...

6. Робота над прислів'ями.

• Що влітку вродиться, то взимку згодиться.

• Осінь збирає, а зима з'їдає.

• Осінь усьому рахунок веде.

Прочитати, пояснити зміст, завчити їх.

III. Заключна частина уроку

Підведення підсумків уроку (бесіда)

- Який у вас настрій? Чому?

- Чого навчилися на уроці?

- А зараз перевірте кожен свого сусіда: чи добре запам'ятав він нові слова.

Гра «Перекладач»

Один учень називає слова - назви овочів та фруктів румунською мовою, а сусід - українською.

Розкажіть про все, чого навчилися, удома спробуйте разом із батьками скласти свою загадку про ваш улюблений овоч або фрукт.

План-конспект уроку з української мови

Тема: Осінь прийшла у гості.

Мета: вчити дітей аналізувати почуте, виділяти головне, складати невеликі тексти (3-4 речення); вчити описувати предмети за кольором, формою, добирати влучні слова, вирази; вчити учнів висловлювати свою думку, активно слухати в умовах усного спілкування, взаємодіяти з однокласниками, виховувати повагу до оточуючих; розвивати образне мовлення учнів, збагачувати словниковий запас; виховувати любов до природи рідного краю.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Очікувані результати

Наприкінці заняття учні:

- розпізнають пору року;
- виділяють прикмети осені;

Обладнання: комп'ютер, підручник «Українська мова» 1 клас, Наталя Палій, Марія Одинак, аудіо запис, сюжетні малюнки, картки-малюнки для поділу дітей на групи, кольорові олівці та фломастери;

Хід уроку

I Ранкове коло

1. Привітання

Діти стоять півколом.

-Годі, діточки, вам спати! Час давно вже вам вставати.

Гляньте: сонечко сміється!

2. Організація класу до уроку «Я- сонце»

- Діти, давайте привітаємося із сонячним промінням і перетворимося на маленькі сонечка.
- «Я- маленьке сонце.
- Я прокидаюся.

Я вмиваюсь.

Я розчісую свої промінці і піднімаюся вільно і урочисто.

Я- велике Сонце.

Я дарую своє тепло всім: небу, хмаркам, річці, полям, тваринам, людям.

Я посміхаюся від щастя дарувати тепло.»

- Діти , сонечко почуло наші привітання і прислало до нас сонячного зайчика.

- Який у вас настрій? *(відповіді дітей.)*

-Пропоную з таким настроєм провести цей урок і отримати задоволення від власних успіхів.

3. Бесіда з опорою на життєвий досвід дітей

-Діти, а що побачили ви, коли йшли до школи?

Учням необхідно продовжити речення за відповідним початком:

- «Сьогодні я побачила (побачив) ...».

Технологія «Асоціативний куц»

- Тепло чи холодно надворі?

- Якого кольору стало листя на деревах?

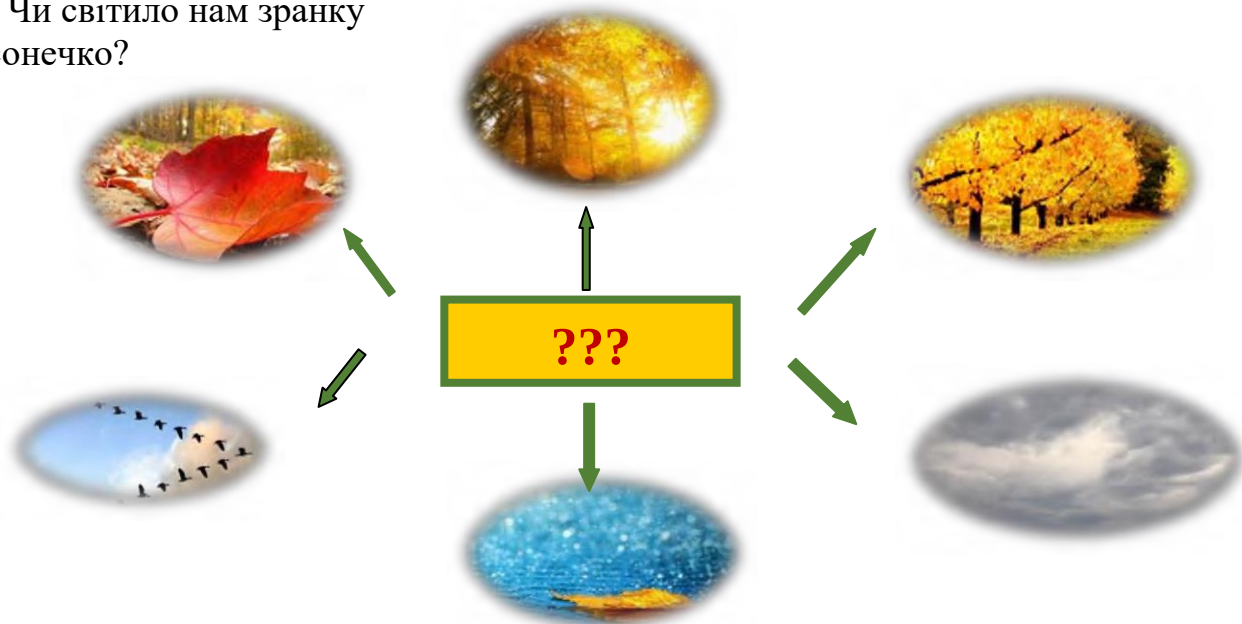
- Що ще цікавого ви помітили?

- Яким було небо?

- Чи йшов дощ?

- А чи гріло воно?

- Чи світило нам зранку сонечко?

II. Повідомлення теми та мети уроку

Робота над загадкою

Невидимка ходить в гаї, всі дерева роздягає. Хто вона?

Голі поля, мокне земля, дощ поливає, — коли це буває?

III. Сприймання та усвідомлення нових знань

1. Розповідь учителя

Осінь

Прийшла осінь. Холодно. Сонце сховалося за хмарами. Опадають листя: жовті, золоті, червоні. Іде дощ. Птахи відлітають у теплі краї.

(Читаю речення, та вказую на малюнки, учні повторюють по 2—3 рази. Разом перекладаємо слова рідною мовою.)

2. Словникова робота

невидимка — invizibil;

сяє — lucește;

рев — vîiet;

навколо — împrejur;

сховалося — s-a ascuns

гаї — codru

3. Увага до вимови звуків і слів

[й] — гай, край; [йі] — у гаї, краї;

[л'] — земля, поля; [н'] — осінь, день, пенъ.

4. Руханка «Осінні танці» (відео)

III. Узагальнення та систематизація знань

1. Вивчення вірша «Осіння пора»

- Слухання вірша (аудіо запис)
- Бесіда за змістом.

Осіння пора

Осінь прийшла, дощ принесла,
короткий день і гриби під пенъ.

- Вивчення вірша напам'ять.

2. Вправа «Мікрофон»

Робота з підручником «Українська мова» (ст. 44)

- Розгляньте малюнки.
- Назвіть, що на них зображено.

3. Практична робота у групах

(Розділити клас на 3 групи. Роздати кожній групі кольоровий конверт.)

- Завдання для групи «Зелені листочки»

Розфарбуй малюнок, описуй за кольором.

- Завдання для групи «Жовті листочки»

Розфарбуй малюнок, одним кольором.

- Завдання для групи «Червоні листочки»
Розфарбуй малюнок. Розкажи, що ти бачиш.

IV. Підсумок уроку

Рефлексивна діяльність

«Дидактичні ігри та вправи»***Вправа «Він - вона»***

українець – українка
 румун –
 поляк –
 росіянин -

Вправа «Один - багато»

олівець – олівці
 зошит –
 парта –

Вправа «Вилучай зайве слово»

Зошит, ручка, квітка, олівець;
 Парта, м'яч, шафа, дошка;
 качка, гуска, курка, кіт;

Конкурс «Кращий перекладач»

(Робота в парі)

mămica-
 tăticu-
 surioară-
 frăţior-

Вправа «Продовж речення»

Я люблю...
 Моя мама...
 Я малюю...

Вправа «Послухай і виправ»

- Взимку можна купатись, а влітку ні.
- На уроках математики діти танцюють і співають.
- На перервах учні працюють, а на уроках відпочивають.

Гра «Згадай слово»

Вчитель називає ознаки якогось предмета, а учні відгадують, про що мова.

1. Круглий, великий, гумовий, легкий...
(М'яч)
2. Темна, велика, низька, дощова...
(Хмара)
3. Холодна, чиста, прозора, стрімка...
(Вода, річка)
4. Білий, пухнастий, холодний, рипучий...
(Сніг)
5. Блакитне, чисте, безхмарне, прозоре...
(Небо)
6. Добра, хороша, рідна, лагідна, дорога...
(Мама)

Гра «Доповни речення»

Влітку листочки на деревах зелені, а восени...

Зайчик влітку..., а взимку...

Гриби ростуть у..., а огірочки — на...

Риба живе у..., а ведмідь — в...

Цукор солодкий, а лимон...

Вдень світло, а вночі...

Вправа «Скажи який»

Олівець – новий, великий, гарний, ребристий, кольоровий, тонкий, міцний...

Листок – осінній, жовтий, великий, опалий...

Квітка – запашна, весняна, лісова, яскрава...

Річка – швидка, прозора, глибока, чиста, широка...

Мама – добра, ніжна, мила, лагідна, працьовита...

«М'яч лови — слово-ознаку утвори»

Вчитель називає іменник і кидає дитині м'яч. Дитина утворює від запропонованого слова прикметник і повертає м'яч.

Весна – весняний;

сонце – сонячний;

дощ – дощовий.

«Згода — незгода»

Завдання педагога – формувати у дітей вміння стверджувати або заперечувати тезу, обґрунтовуючи свою думку.

Педагог. Сьогодні буде дощ.

Діти. Ні, не буде, тому що небо чисте.

Педагог. Всі птахи відлітають у теплі краї.

Діти. Ні, деякі залишаються зимувати (горобець, ворона).

Педагог. Це – риба.

Діти. Ні, це не риба. Це – мишеня.

У риби немає лапок, а в мишеняти є.

Гра «Закінчи думку»

Вчитель пропонує учням початок речення, учні його закінчують. Слідкувати, щоб думки не повторювались.

1. Я радію, коли...

-біля мене мама ;

-мені купують морозиво;

-на вулиці сонячно ...

2. Мені сумно, коли...

- хворіє бабуся;

- ображаються друзі;

- закінчуються цукерки...

3. Я щасливий, коли...

-мені дарують котика;

-ми їдемо гуляти;

- граюсь з друзями...

Гра «Ланцюжок пропозицій»

Вчитель пропонує речення-пропозицію, учні по черзі повторюють його, додаючи одне слово:

1. Я люблю казку «Ріпка».

Я люблю казку «Ріпка», «Колосок»...

2. Я одягаю шапку.

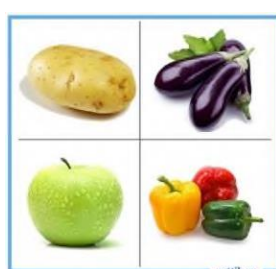
Я одягаю шапку, шарф...

Вправа «Постав запитання»

Вчитель пропонує за малюнком поставити запитання зі словом хто ?

Вправа « Вилучай зайве...»

Утворення іменників за допомогою суфіксів

Хто у нього мама?

Вовченя- вовчиця.

зайченя - зайчиха;

левеня – левиця.

Утворення іменників від дієслів.

Хто це робить?

Будує – будівельник.

Виховує – вихователь.

Вчить – вчитель.

Лікує – лікар.